
8:e årg. 1905.

April.

N:o 2.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr. 50 öre.

LUND.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1905 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis. På grund af därom från åtskilliga håll framställd begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. S. WALLENGREN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1904.

P. Fahlbeck.

På C. W. K. GLEERUPS i Lund förlag
har i bokhandeln utkommit:

Se nästa sida!

Ur författarens förord.

»Afsikten med arbetet är att gifva en totalbild af Sveriges författning och politiska lif i en konturteckning af några få, men skarpa och klara drag. Sveriges författning har i två hänseenden ännu icke fått den belysning som den bör få. Det ena gäller dess utveckling ur och sammanhang med det förflutna, det andra dess plats bland öfriga nutida författningar. Endast ett annat land, England, har en lika lång författningshistoria bakom sig som Sverige. I det stora öriket är man medveten härom och ser därför det närvarande städse i dess sammanhang med det förflutna. Vi svenskar åter ha liksom tappat tråden härutinnan. Den kedja af orsaker och verkningar, som binder förgångna tillstånd och rättssaker samman med de nuvarande, ligger möjligen klar för de lärde, **men den stora allmänheten** liksom våra lagstiftare ha tydligen ingen blick därför. Vi betrakta allmänt vårt statsskick lösryckt från det föregående, som är dess grund. Detta är en af de orsaker som göra, att vi alltför litet förstå det. Ty ingen förstår rätt dessa ting utan att se dem i deras kausalsammanhang. Och emedan vi ej se detta sammanhang, omfatta vi ej håller kedjans ändpunkt, vårt nuvarande statsskick, med den kärlek, som blott den historiska förståelsen kan skänka.»

Ur pressens omdömen.

»Denne på sitt område med så mycken berömmelse namnkunnige författare har med detta populärt statsvetenskapliga arbete gifvit en synnerligen *klar och intressant framställning* af ett ämne, som — författaren har nog rätt då han beklagar detta sakförhållande — är oss lekmän i de politiska vetenskaperna mer än skäligt en »terra incognita». — — Enligt hvad förf. påvisar utvecklar sig i närvarande stund alla statsförfattningar i demokratisk riktning. Icke håller vår — en öfverraskning kanske för många — står orubbadt kvar på sin konstitutionelt monarkistiska basis af 1809. Ty, säger förf., i Sverige veta vi icke af att vi redan äga en parlamentarisk författning och svärma därför för den engelska parlamentarismen, såsom vore det den, mot hvilken utvecklingen fört oss. — — Förf. upptäcker icke blott de sjukdomsfrön, som ligga dolda i den utveckling, som vår författning för närvarande undergår, men angifver också remedierna, **men dem låta vi läsaren söka själf i det intressanta arbetet.**»
(*Morgon-Posten.*)

»— — Professor Fahlbecks Bog er netop en af de svenske Bøger, som fremkalder Ønsket om, at den maatte kunne gaa lige over i den dannede Bevidsthed her i Landet, thi den bringer gavnlige Kundskab paa et Omraade, hvor vi trods 56 Aars fri Forfatning staa langt tilbage — nemlig i almindelig Viden om Forfatning og Forfatninger. — —»
(*Bertingske Tidende.*)

Arbetarefrågan särskildt i Sverige.

Af

Professor Pontus Fahlbeck.

Andra artikeln.

Vägar och medel till lösning.

Medan föregående artikel var ägnad åt karakteristiken och den historiska förklaringen af arbetarefrågan, skall i denna följa framställningen och granskningen af de vägar och medel, som hittills tillgripits för dess lösning. En social skada af den omfattning, som arbetarnes proletarisering var, kunde omöjligt länge bestå, utan att mäktiga krafter både utom och inom arbetarnes led skulle resa sig till kamp emot densamma. Att börja med syntes kampen hopplös, ty ehuru den blott vände sig emot de yttre symptomerna af det onda, så kom den likväl genast i strid med hela tidsriktningen, den nyförvärfvade frihetens *laissez-aller*. Men en kamp mot tidsriktningen vinner inga snabba segrar. Arbetarnes nöd gaf dem likväl ingen ro och mången utanför deras led ej heller. Och så framkom efter hand en hel rad af förslag och åtgärder för att lindra den förra och hela de sår, som utvecklingen själf tillfogat samhället. Till en början framträdde dessa åtgärder enstaka och individuellt; men snart vidgade de sig till en omfattande lagstiftning och stora massföreteelser. Och i närvarande stund utgöra de medelpunkten uti det inre politiska lifvet hos de flesta civiliserade folk. I det land, där arbetarefrågan tidigast uppstod, England, har denna

evolution kräft nära ett århundrade, i andra har den tack vare idéernas genvägar fullbordats på ett par årtionden.

Denna motrörelse till arbetarnes förmån har icke gått i en riktning allenast. Det följer redan af dess olikartade ursprung — från människovänner utanför arbetarnes led och från desse själfva. Men äfven uppgiftens beskaffenhet har nödvändiggjort detta. Visserligen äro arbetarnes behof öfverallt ungefär desamma och sålunda äfven målet, hvartill man sträfvar, eller nämnda behofs rätta tillgodoseende. Men vägarne, som föra dit, äro flera och det icke blott så, att en kan afse ett behof, t. ex. lagom arbetstid, en annan ett annat, t. ex. trygghet på ålderdomen, utan äfven så, att arbetarne icke äro likställda utan lefva under mycket olika arbetsvillkor. Efter anställningens art kunna arbetarne delas uti flera grupper såsom: tjänare, handverksarbetare, industriarbetare, jordbruksarbetare, arbetare vid kommunikationer o. likn., arbetare inom byggnadsfacket samt lösa arbetare af olika slag. Tydligt är, att anställningens olika art återverkar på de medel och utvägar, som kunna tillgripas för att bereda arbetarne en tryggad existens. Arbete inom byggnadsfacket t. ex., som icke medgifver anställning för lifvet kan icke skänka samma trygghet, som arbete inom den stora industrien och det stora jordbruket förmår göra. Vidare måste hänsyn tagas till de olika åldrarne och könet. Ungdomen, som skall utbildas, och som äfven efter utbildningstiden ej genast tillträdt sin blifvande lifsställning, kräfver sin särskilda omsorg och bör behandlas annorlunda än de, som hunnit till sina slutliga lifskall. Slutligen inverka äfven samhällenas och folkens stora olikheter varierande på frågans hela ställning. Åtgärder, som kunna vidtagas i en byråkratiskt styrd monarki som Tyska riket (t. ex. arbetareförsäkringen), äro otänkbara i Förenta Staterna. Af dessa olika skäl blir arbetarefrågans lösning icke en, utan flerfaldig. Det gifves alltså ingen generellösning för densamma, såsom socialisterna förmena. Ty deras påstådda lösning skulle blott göra det onda sjufaldt värre. Man får angripa frågan från flera sidor med delvisa lösningar, och man får vidare ha fålamod. Ett resultat af många århundradens utveckling, såsom den nuvarande arbetare-

frågan är, göres icke om i en handvändning. Alltså ingen revolution kan här hjälpa, utan blott de stegvis skeende reformerna.

Detta, som man redan a priori kunde säga, bekräftas af erfarenheten. Ty det är, som vi väl veta, icke på en väg allenast, man gripit sig an med arbetarefrågans lösning, utan på flera. Vid framställningen af dessa olika mått och steg, till hvilken vi nu öfvergå, kan man emellertid förfara på olika sätt. Vanligast är att taga sikte på behofven och tillse, huru man på skilda vis sökt tillgodose hvar och ett sådant för sig. En annan metod är att fästa blicken på de hufvudsakliga aktörerna i tidens stora sociala drama och tillse, hvilka roller de hvar för sig uppbära, och hvad de uträttat. Desse hufvudaktörer äro: den stora för arbetarne ömmande allmänheten — stat och kommun — arbetarne själfve samt — arbetsgifvarne. Vi föredraga att behandla frågan från den senare af de båda nu antydda synpunkterna. Man undgår därigenom att förlora sig uti detaljer och kan bättre bedöma de lefvande krafter, som äro i verksamhet, och därmed äfven utsikterna för en ändgiltig lösning af den stora frågan¹⁾.

I.

Allmänheten.

Uti den världshistoriska konflikt, som uppstått mellan arbetare och arbetsgifvare — en konflikt, som visserligen är ur-gammal, men som först med den borgerliga och politiska friheten slagit ut i full låga — var den stora utanför stående allmänheten från första stund en intresserad åskådare och snart äfven verksam deltagare. Dock var det ej hänsyn till egna intressen, som föranledde dess ingripande, utan ren människovänlighet och medkänsla. Man såg det stundom outsägliga elände, hvåri arbetarne med industriens utveckling råkat, och följde hjärtats naturliga röst. Så var fallet med en Simonde de Sismondi och de s. k. kristna socialisterna i England m. fl. I våra dagar har antalet af dem, som, drifna af samma känslor, verka för arbetarnes bästa

¹⁾ En vägledande och sakrik framställning på svenska af den industriella arbetarfrågan lämnas af AXEL RAPHAEL: *Det ekonomiska Samhällets lifvet*, II (*Den industriella arbetarefrågan*).

och social frid, vuxit till legio. Men äfven inom andra kretsar, som leddes lika mycket af omsorg om det helas väl som om arbetarnes, har denna rörelse tagit fart. Den har därvid icke blott oerhördt vuxit i omfattning, utan äfven specialiserat sig. Vi kunna sålunda särskilja två stora riktningar däri, den ena företrädesvis teoretisk, den andra öfvervägande praktisk.

De *teoretiska* sträfvandena för arbetarefrågans lösning hafva äfven de framträdt i två skilda strömningar, hvardera förkroppsligad i föreningar och inrättningar af mångahanda slag. Den ena af dessa riktningar afser vetenskaplig forskning och utredning af frågan samt har satt frukt bland annat uti den år 1872 bildade »Verein für Socialpolitik», som till dato publicerat ej mindre än 113 vetenskapliga undersökningar af socialpolitiskt innehåll, samt det år 1901 upprättade »Internationales Arbeitsamt für gesetzlichen Arbeiterschutz». Likaså fullfölja de snart i hvarje land inrättade byråerna för arbetsstatistik på en gång vetenskapliga och praktiska syften. Vid sidan härom och som den andra grenen af teoretisk verksamhet för arbetarefrågan har utvecklats ett energiskt upplysningsarbete, afseende att öppna de högre klassernas ögon och hjärtan för arbetarnes behof och önskningsar. Såsom yttringar af denna rörelse kunna anföras i England det socialistiskt färgade »Fabian Society», i Tyskland flera tidskriftsföretag, däribland främst »Sociale Praxis», och i vårt eget land »Social Tidskrift», som till hela sin läggning fullföljer nu nämnda syfte.

Den *praktiska* verksamhet för arbetarefrågans lösning, som af varmhjärtade män och kvinnor utanför arbetsgifvarnes krets satts i scen, är utomordentligt omfattande. Äfven för den hafva bildats föreningar, såsom de i flera länder upprättade sektionerna af den internationella »Verein für Arbeiterschutz» och det svenska »Centralförbundet för socialt arbete» med dess systerföreningar. Föremålen för dessa föreningars och all annan hithörande verksamhet äro otaliga, från vanlig fattigvård till social förbrödring. Man kan icke uppräknas de olika slag af företag, som härigenom kallats till lif: barnkrubbor, fattiga skolbarns bispisning, jultomtar, skollofskolonier, söndagsskolor, ynglinga- och unga kvinnors föreningar, magdalenahem, värme- och läsestugor, »mjölkdroppen», föreläsningföreningar, bostadsföreningar, ålderdomshem o. s. v. i

oändlighet. De flesta af dessa äro rena välgörenhetsinrättningar, oeh endast i några fall, såsom beträffande bostadsföreningarna, kräfvess vanligen arbetarnes medverkan. Inrättningar af detta slag finnas nu i så godt som alla länder. För Sverige egendomliga torde däremot vara de ansatser till social förbrödring, som förekomma uti föreningarna »Studenter och arbetare».

Vill man bedöma värdet af hela denna från tredje man utgående verksamhet för arbetarefrågans lösning, så är utan vidare klart, att den först berörda teoretiska behandlingen af densamma måste sättas mycket högt. Visserligen kan vetenskapen icke själf lösa frågan, men den kan anvisa vägar och medel därtill. Och härvid som alltid är kunskapen om hvad som kan och bör ske första förutsättningen för att något göres. Äfven det inom de högre klasserna bedrifna upplysnings- för att ej säga omvändelseverket är af stor betydelse. Ty utan de högre klassernas kraftfulla och fria medverkan kan intet uträttas. Det är i detta fall så, som det alltid varit: de högre klasserna måste taga sig an utvecklingen, eljest blir det sällan något af.

Hvad beträffar den praktiska delen af denna sociala verksamhet, så må villigt erkännas dess stora både nytta och behöflighet. Så länge det finnes så mycken nöd och så många sociala brister, så är denna kärlekstjänst en nödvändighet. Särskildt viktig är omsorgen om barnen, som i sig bära framtiden. Att hos dem upprycka spirande ogräs och i dess ställe nedlägga frön af ädel sort är icke blott en välgärning mot dem personligen utan äfven ett arbete till samhällets bästa. Men något egentligt bidrag till arbetarefrågans lösning är ej att vänta af denna verksamhet. Den vänder sig uteslutande mot yttringarna af det onda, icke mot det onda själf; eller, såsom den sociala förbrödringen, söker lösningen utan samband med de objektiva ekonomiska förutsättningarna för en sådan. Däraf är intet bestående resultat att vänta.

Allmänhetens rol beträffande arbetarefrågan är likväl ej härmed till ända. Arbetare och arbetsgifvare måste nämligen i den intressekonflikt, som råder mellan dem, i sista hand vädja till *den allmänna opinionen* utanför deras respektive kretsar. Den upplysta allmänheten blir härigenom domare öfver dem och högsta instans i alla mål. Tydligast framträder detta i fallen af öppen

strid — vid strejk och lockout, vid förföljelser i anledning af arbetstvister och likn. Men äfven eljest är allmänhetens mening afgörande i dessa ting. Uteslutande dess förtjänst är det sålunda, att den första och största af alla åtgärder till arbetarnes bästa, skyddslagstiftningen, kommit till stånd. Och såsom den verkat i detta fall, så kommer den att verka i alla andra, närhelst förhållandena synas tidsmedvetandet sådant kräfvä. Men förutsättningen härför är offentlighet. Tack vare press- och yttrandefrihet är denna numer tillstädes i en grad, som man tidigare icke kände. Därigenom blir den bildade allmänheten en »grand jury», för hvars utslag vederbörande måste böja sig. Detta är redan nu ett af de viktigaste medlen för åvägabringandet af social fred och blir det framdeles än mer, i den mån den fulla offentlighetens ljus får belysa förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare liksom bland desse inhördes.

II.

Stat och kommun.

Det första stora steg, som från det allmännas sida togs för att hejda arbetareklassens fortskridande proletarisering var — *skyddslagstiftningen*. Anledningen därtill känna vi. Den nya tiden hade medfört utom arbetarens frigörelse från äldre band äfven upphäfvande af de skrankor, som dittills bundit näringslivet. Friheten var 1700-talets dröm, hvilken 1800-talet tog i arf och sökte på alla områden förverkliga. Tillämpad på de enskilde betydde denna frihet upphäfvande af statsmaktens förmynderskap, individens obegränsade herravälde öfver sig och sitt samt alla krafterns fria spel eller hvad man kallat *laissez-aller*. Vi veta, både hvilka lysande utsikter för mänsklighetens lycka, som den tidens män förespådde af dessa tankars förverkligande, och huru djupt de härutinnan misstogo sig. Sällan hafva förutsägelser af sådan räckvidd så hastigt fått verklighetens dementi. Det nyss förflutna århundradets ekonomiska utveckling uppfyllde visserligen alla drömmar och gick till och med långt utöfver dem, ty vetenskapens framsteg under detta århundrade hafva öfverflyglat den djärfvaste fantasi. Men i öfrigt, huru misstog man sig ej på

människonaturen och de verkningar, den fulla friheten skulle i socialt afseende medföra! Dessa blefvo ungefär raka motsatsen till det, man hoppats — växande ekonomisk olikhet och masselände i st. f. jämlikhet och allmänt välstånd.

Men lika märkvärdig som denna missuppfattning var, lika märkvärdigt är det omslag i den allmänna meningen, som frihetens oanade verkningar inom kort framkallade. Vi, som lefva i början af det tjugonde seklet, finna det helt naturligt, att ej allt öfverlåtes åt sig själf, utan att staten i många fall bör ingripa såsom förmyndare och beskyddare. Men man må sätta sig in i den tidens föreställningsvärld, och man kan förstå, hvilken oerhörd revolution uti tänkesättet det innebar, att samhället, hvars non-intervention nyss hälsats som höjden af statsvishet, ånyo skulle göras till förmyndare för de enskilde. Skyddslagstiftningen är ett glänsande bevis på, att hos de europeiska folken och deras ledande klasser andra makter råda än de, som Marx' materialistiska historieuppfattning känner till. Det var i England, där den nyare tidens idéer först uppstått och omsatts i verklighet, och där också deras sociala följder i all sin styggelse tidigast visade sig, som omslaget skedde. Den s. k. Lord Althorps act af 1833 är den första verksamma yttringen däraf, ty nu infördes jämte vissa stadganden om barns arbete fabriksinspektionen. Denna akt, i sig själf mycket försiktig och begränsad — den afsåg endast textilindustrin —, betecknar likväl vändpunkten uti arbetareklassens historia i nyare tid, gränslinien mellan två tidsåldrar.

Det var barn och minderåriga samt (från 1844) kvinnor, som skyddet gällde. Under den stigande konkurrensen och med införandet af maskiner, som medgåfvo användning af svagare arbetskraft, hade industrien kallat barnen och kvinnorna i sin tjänst. De omänskligheter, som härvid uppstodo, föranledde nu en inskränkning beträffande dels de åldrar, som finge i industriellt arbete användas, dels arbetstiden (normalarbetsdag). På de första stegen följde snart andra, hvarigenom denna lagstiftning utsträcktes till öfriga industrigrenar (bergverken 1842, andra industrier 1864—67). Slutligen vidgades den till en allmän lagstiftning omfattande äfven »skydd mot yrkesfara» (1878). De nu antydda åtgärderna, som, i

den mån en industri uppväxte i andra länder, äfven där infördes, är till dato hufvudmomenten uti statens skyddslagstiftning. Arbetarne fordra visserligen fastställande af en normalarbetsdag för vuxne liksom för minderårige, men detta har endast i enstaka fall genomförts och mest i form af maximalarbetsdag (Österrike, Schweiz och äfven Ryssland.) Fordran på lagstiftningens ingripande i detta fall är äfven mindre klar, utom i särskildt farliga eller ansträngande yrken (ss. grufdrift m. fl.). Däremot återstår ännu rätt mycket att önska beträffande kvinnors användande inom industrien (ss. förbud mot nattarbete och inskränkning i familjemödrars utearbete), likaså i afseende på sanitära åtgärder af alla slag. — I Sverige, där aldrig missförhållandena nått någon jämförlig höjd, utfärdades 1881 lagen om minderåriges användande i fabriksarbete, numer ersatt af lagen af 1900, hvari särskild hänsyn toges jämväl till kvinnor. Skydd mot yrkesfara och fabriksinspektion lagfästes 1889 och 1890.

Betydelsen af denna skyddslagstiftning kan knappast öfver-skattas. Den har verkat på dubbelt sätt, nämligen dels direkt mot missbruk af arbetskraft och våda i arbetet, dels indirekt till lönernas höjande och arbetstidens begränsning. Genom inskränkning af barns och kvinnors användande minskas konkurrensen på arbetsmarknaden, hvilket kraftigt bidrager att höja lönerna för samtliga arbetare, och förkortning af arbetstiden för barn och minderårige återverkar på arbetstiden för alla. En annan stor fördel med denna lagstiftning är, att den icke verkar förlamande på arbetarnes själfhjälpsdrift. Detta är nämligen en fara, som åtföljer all direkt offentlig verksamhet för de enskildes bästa, att den lätt nog slappar deras egen verksamhet och därigenom underbinder själfva nerven för all verklig förkofran. Slutligen kan till förmån för dessa åtgärder anföras, att, ehuru de närmast äro en klasslagstiftning, de dock omedelbart ha ett allmänt intresse. Att skydda det uppväxande släktet och de blifvande mödrarnas samt familjen är att sörja för samhället i dess helhet. Det samma är fallet med alla åtgärder, afseende att bevara hälsa och krafter inom folkets breda lager. Skyddslagstiftningen är sålunda i egentlig mening samhällsbevarande. Väl begränsar den i flera fall de enskildes frihet och upphäfver sig till deras förmyndare, men dem

gör det icke för deras skull allenast, utan lika mycket i samhällets namn och i dess välförstådda intresse. Därför tager denna lagstiftning priset ibland allt, som gjorts för arbetarefrågans lösning.

Som ett bihang till det lagstadgade skyddet mot yrkesfara kan lagstiftningen om *ersättning vid olycksfall i arbetet* betraktas. Arbetaren, som i och med själfva arbetet utsättes för möjligheten af olycksfall, dem han själf icke kan förebygga, bör skyddas äfven med hänsyn till följderna däraf. Och detta skydd måste enligt sakens natur bestå uti en arbetsgifvaren ålagd ersättningsplikt. Huru denna ersättningsplikt ordnas, antingen fall för fall eller i form af allmän försäkring, är en teknisk fråga, som icke ändrar sakens natur. Likväl är den senare formen ojämförligt bättre och bör därför vara målet. Hvad man vidare måste eftersträfvä, är, att olycksfallsförsäkringen blir obligatorisk och allomfattande, liksom att understödet blir tillräckligt och tryggadt mot alla eventualiteter. Det sist nämnda krafvet, som är det svåraste att tillgodose, ty den ersättningsskyldige arbetsgifvaren kan råka på obestånd, har i Tyskland lösts genom att göra arbetsgifvarne solidariskt ansvariga inom större yrkesgrupper. Äfven andra utvägar kunna tänkas, ehuru näppeligen utan att statens bistånd på ett eller annat sätt tages i anspråk. I Sverige har efter några tidigare ansatser genom lagen af ⁵/₇ 1901 de grundläggande stegen tagits i denna sak. Men här liksom i flertalet andra länder återstår att lägga slutstenen i verket — ersättningens fulla betryggande. I och för sig betraktad är denna gren af skyddslagstiftningen liksom de förut omnämnda af den största betydelse för arbetarne, om den också blott träffar ett jämförelsevis mindre antal och i sina verkningar närmar sig fattighjälpen.

Utom på nu antydda sätt har staten i ett land — Tyska riket — kraftigt ingripit för den svåra frågans lösning genom en stort anlagd *arbetareförsäkring*. Arbetarnes mest trängande behof, utom de af skyddslagstiftningen berörda, äro hjälp och säker utkomst under sjukdom, på ålderdomen eller vid annan otjänstbarhet samt under arbetslöshet. Ty det är dessa ständigt hotande möjligheter, som göra arbetarens tillvaro så osäker, och som äro proletariatets egentliga källådror. Att tillstoppa dem är att

från grunden angripa det onda, hvaraf arbetarne i nyare tid hem-sökts. I betraktande af såväl uppgiftens storhet som nyheten i försöket var det därför en i hög grad djärf och storslagen tanke, som tog sig uttryck uti det kejsrerliga manifestet af 17 november 1881. Staten skulle taga sig an arbetarnes nyss nämnda behof och — visserligen med anlitande af de intresserades medverkan, arbetarnes och arbetsgifvarnes, men obligatoriskt — på försäkringens väg lösa de olika uppgifterna. Så tillkommo de tre stora lagarna om sjukförsäkring af 1883, om olycksfallsförsäkring af 1884 och om invaliditets- och ålderdomsförsäkring af 1889, hvilka samtliga senare på flerfaldigt sätt tillökats och förbättrats. Till hjälp mot arbetslöshet äfvensom till änkor och oförsörjda barn har man ännu ej dristat sig utsträcka motsvarande åtgärder. Men som den storartade byggnaden därförutan är ofärdig, äro tankarne alltjämt riktade därpå. Huru man i öfrigt må bedöma denna socialpolitiska lagstiftning, så kan man ej annat än beundra såväl dess planmässighet som dess storslagenhet. Den har ej heller förfelat att göra ett djupt intryck på samtiden, mindre likväl inom de närmast däraf berörda arbetarekretsarne än på utanför stående. Sålunda utöfvar den på flertalet socialt intresserade ej blott i Tyskland utan äfven annorstädes och ej minst hos oss en nästan fascinerande inverkan. Man svärmar för arbetareförsäkring efter tyskt mönster, såsom vore detta förevarande problems lösning kort och godt. Man må-likväl vakta sig för öfverskattning. Detta stora verk är delvis en konstprodukt utan organiskt samband med den lefvande verkligheten och torde därför näppeligen komma att fullt motsvara förväntningarna.

Detta gäller emellertid icke olycksfallsförsäkringen, om hvilken ofvan är taladt, och som i och för sig har en helt annan karaktär, hvarför den ock af oss hänförts till skyddslagstiftningen. Olycksfallen följa med arbetsprocessen och böra därför i sina verkningar bäras af denna. Annorlunda ställer sig saken beträffande de båda andra uppgifterna, sjukhjälp och trygghet på ålderdomen. Detta har äfven i yttre måtto iakttagits uti lagen om sjuk-kassor, som i viss mån bygger på själfverksamhetens princip. Arbetarne tillhörde ofta nog förut af dem bildade sjuk-kassor, vare sig lokala eller inom yrket upprättade. Riksförsäkringen har i sig upptagit denna

redan bestående organisation. Vidare få arbetarne nu som tidigare själfve mest bidra till dessa kassor och äfven verksamt deltaga i deras skötsel — utom i de kommunala sjukkassorna, som förvaltas af de vanliga kommunala myndigheterna. Det organiska sambandet mellan grund och följd kvarstår alltså här i det hela oförryckt, om ock frivilligheten utbytt mot tvång. Så är däremot icke fallet beträffande den mest omfattande utaf dessa åtgärder — invaliditets- och ålderdomsförsäkringen. Den är något alldeles nytt och ligger, trots arbetarrepresentanters närvaro i styrelser af högre och lägre slag, alldeles utanför arbetarnes själfverksamhet, inhyst för öfrigt uti stora ämbetsverk. Väl får en hvar personligen känning däraf hvarje vecka genom ett litet löneafdrag, men detta tages med eller mot arbetarens vilja och ses därför icke alltid med blida ögon. Att arbetsgivare och staten tillskjuta det mesta¹⁾, vet han väl, men misstänker städse, att de och isynnerhet arbetsgivaren taga sin skada igen genom att ge mindre lön. Äfven kan med skäl anmärkas, att räntan är så knapp, 110—230 Rmk pr år, allt efter den lön räntetagaren tidigare haft, att därmed blott delvis behovet är tillgodosedt. Värst är likväl, att hela anordningen gör arbetaren till statspensionär. Ty den löser honom från företaget och yrket, som varit hans lifsgärning, och hänvisar honom till staten som hans sista utkomst.

Det var otvifvelaktigt en i många fall riktig tanke, som furst Bismarck uttalade, då han redan 1863 skref, att man på försäkringsvägen skulle söka afhjälpa arbetarnes föreliggande behof²⁾. Men detta gäller obestridt endast den rent tekniska sidan af problemet. Dess lösning i öfrigt kan vara på mera än ett sätt. Och det är bestämdt ett psykologiskt misstag att på sätt, som i Tyskland skett i fråga om invaliditets- och ålderdomsunderstödet, sönderrifva det organiska sambandet mellan arbetaren och hans lifsgärning. Ty man kan då aldrig tillfredsställa honom. Enligt ett yttrande från år 1889 synes Bismarck hafva fått tanken på

¹⁾ Den förre bidrager med lika stora insatser som arbetaren, och staten ger en fast summa af 50 Rmk årligen för hvarje ränta, oafsedt dess storlek i öfrigt.

²⁾ Efter H. HERKNER: *Die Arbeiterfrage*, 3:te Aufl., s. 416.

en af staten organiserad ålderdomsförsäkring af de erfarenheter, han inhämtat i Frankrike rörande småfolkets tillgodohafvande i statspapper och däraf följande statsintresse. Men det är en himmelsvid skillnad mellan att själf hafva förvärfvat en statsobligation med däraf följande ränteinkomst och att få en statspension af det slag som den tyska invaliditetsröntan. Den förra är alltigenom frukten af eget arbete och egen förtänksamhet, alltså själfhjälps i högsta mening, medan den senare framträder trots allt som en nådegåfva. Ty arbetaren mottager röntan af en annan hand än den, hos hvilken flertalet haft arbete. Därigenom fördunklas kausalsammanhanget mellan lifsgärning och resultat, mellan egen förtjänst och slutlig lön. Af denna grund skall man aldrig hos den tyske mottagaren af invaliditets- eller åldersröntan vänta samma förnöjsamhet som hos den franske röntetagaren, sin egen lyckas smed. Tvärtom kan man befara, att missnöjet blir permanent, helst som anspråken gälla staten och därför lätt växa öfvermåttan. Detta är i och för sig oberättigadt, det medgifves gärna; men sådan är människonaturen. Och att missnöjet inom Tysklands arbetarevärld verkligen är stort, därom vittnar tillfyllest den stora tillslutning, som socialdemokratien fått. Det är därför med rätt stor undran, man läst de uttalanden, som vid St. Louis-utställningen fällts angående orsakerna till Tysklands industriella utveckling, och som naturligen där fått ett tacksamt genljud¹⁾). Dessa orsaker äro helt visst att söka uti andra faktorer, såsom arbetarnes flit och disciplin å arbetsplatsen samt den öfverlägsna tekniska ledningen, men icke uti en allmän belåtenhet på grund af arbetarelagstiftningen, särskildt den nu berörda delen däraf med dess skäligen kläna resultat, såsom ofvan anmärktes. Ty hvad som framför allt saknas inom Tysklands arbetarevärld, trots allmän rösträtt och stor politisk makt, synes just vara — belåtenhet.

Hurudant emellertid resultatet af detta statsexperiment må blifva — och det torde vara för tidigt att nu däröfver afgifva slutomdömet — förnekas kan ej, att det är ett gigantiskt verk, värdigt Tyska rikets skapare, som kejsar Wilhelm och hans store kanslär upprättat. Det skulle ingenstädes utom i Tyskland kunna

¹⁾ Så t. ex. uti det tal, som statssekreteraren Grefve Posadowsky den 13 dec. 1904 höll i tyska riksdagen.

ske och säkert icke heller vid någon annan tidpunkt, ty man torde ej taga fel, om man däri ser icke blott en social utan äfven en rent politisk tanke. Arbetareförsäkringen, som omfattar hela riket, skulle blifva ännu ett band till dess befastande. Intet annat land har till dato följt Tyskland i spåren beträffande invaliditets- och ålderdomsförsäkringen, och tvifvelaktigt synes vara, om detsamma någonsin kommer att ske. Redan den ofantliga förvaltningsapparat, som systemet kräfver, lär förbjuda det i länder som England och Förenta staterna med deras stora själfstyrelse. I begränsad omfattning och som en ny organisation af fattigvården har det möjligen framtiden för sig. Uteslutande sådan karaktär har det åldersröntesystem, som införts i Danmark; och på samma sätt kan betraktas den allmänna folkförsäkring som upprättats å Nya Zeeland och i en eller ett par af Australiens stater. Endast beträffande hjälp mot sjukdom och ännu mer mot olycksfall synes det tyska systemet, om ock med hvarjehanda modifikation, vinna större efterföljd. I Sverige har som bekant frågan om invaliditets- och ålderdomsförsäkring genom staten varit uppe och äfven förelegat i två väl utarbetade förslag, omfattande tillika änkor och oförsörjda barn, men fallit. (1895 och 1898). För vissa grupper af arbetare, som ej på annat sätt kunna ernå den behöfliga tryggheten på ålderdomen liksom för fattigfrågans lösning är systemet kanske på sin plats äfven hos oss. Men beträffande den stora massan af arbetare bör sörjas på annat sätt — något som visserligen återstår att göra. För understöd i sjukdomsfall är åter ordnad genom lagen om registrerade sjuk-kassor af 1894, som bygger på själfhjälpens princip. Vägen är alltså den rätta, om ock utförandet ännu lämnar mycket att önska.

Andra viktiga åtgärder från statens och kommunernas sida till arbetarefrågans lösning afse: *arbetsförmedling* och *bostäderna*. Det svåraste onda, som öfverhuvud kan drabba arbetaren, är arbetslöshet. Det är ännu värre än sjukdom och ålderdomsvaghet, ty mot dem kan han med laglig rätt anropa fattigvården. Mot arbetslöshetens våda står han vanligen öfverlämnad åt sig själf och egna krafter. Och arbetslösheten består just uti

att betaga honom bruket af dessa krafter. Naturligen har man försökt att mot denna olycka tillgripa försäkringsvägen — ty vi lefva nu, såsom Fourier förespådde, i försäkringens tidsålder. Men dessa försök, som för öfrigt utförts endast i ringa skala (i någon enskild stad i Schweiz och i Tyskland), hafva icke slagit väl ut. Långt bättre hafva då arbetarne själfve uti de gamla engelska fackföreningarna sört för hjälp mot detta onda. Men det är en enstaka företeelse, som nog kommer att stå ouppnådd inom den öfriga arbetarevärlden. Den enda åtgärd, som i Europa allmänt börjat tillgripas liksom uti några stater inom den stora Unionen, där arbetslöshetens gissel hotar i mycket högre grad, är upplysning om arbetsmarknaden och förmedling af arbetsplatser. Ehuru icke motverkande arbetslösheten som allmänt fenomen eller generellt tryggande däremot, kan dock en sådan förmedling i många fall bringa hjälp. Den bör därför med all kraft utvecklas, hvilket bäst sker genom samverkan mellan kommun och stat.

Slutligen kunna stat och kommun hvar på sitt vis kraftigt bidra till att bereda arbetarne goda och sunda bostäder. På detta hänger vida mer, än man vanligen föreställer sig. Ty saken har utom den sanitära en moralisk sida, som ej kan öfverskattas. Ett snyggt och trefligt hem verkar uppfostrande icke blott på barnen, utan lika mycket på de vuxne, män och kvinnor. Med goda bostäder följa goda seder, med dåliga bostäder dåliga seder. Den råhet, som dessvärre alltjämt finnes inom stora delar af vår arbetareklass, kan till stor del sättas på räkningen af trångboddhet och bristande hemtrefnad. Att sörja för goda och så vidt möjligt egna bostäder för arbetarne är därför icke endast ett klassintresse, utan en samhällsak af största betydelse. Särskildt är detta ett trängande behof uti de större svenska städerna, främst Stockholm, där det fördärfliga inneboaresystemet demoraliserar befolkningen.

Bland de medel, som användts för att bringa bättre bostadsförhållanden till stånd, må nämnas som de viktigaste: inspektion af de större städernas arbetarebostäder samt utdömande af sådana, som äro allt för dåliga, vidare lån på billiga villkor till främjande af egna hem. I Sverige har staten tagit ett vackert steg i sistnämnda riktning genom lagen af 1904 om egnahems-

lån. Enligt sakens natur komma dessa mest landsbygdens arbetare till godo. Åt städernas arbetare kunna visserligen lättare kommunikationer, som medgifva bosättning på kringliggande landsbygd, bereda samma förmåner, men ingalunda tillräckligt. Det enda rationella sättet att lösa städernas bostadsfråga är att flytta storindustrien ut till landsbygden, där arbetarne utan svårighet kunna förskaffa sig egna hem. Att människorna i vår tid så mycket draga till städerna, beror till ej ringa del därpå, att fabriker mest förläggas dit. Flytta de senare till landet, så stannar nog befolkningen där också.

Dessa äro i kort öfversikt de åtgärder, som det offentliga och främst staten vidtagit eller bör vidtaga för att lösa tidens arbetarefråga. De äro ej få och ej heller kraftlösa, men visserligen af mycket olika värde. Medan skyddslagstiftningen är det förnämsta och mest välsignelsebringande, som öfverhufvud hittills gjorts för arbetarne, och likaså de senast berörda åtgärderna hvar på sitt vis ganska nyttiga, så kunna vi svårligen instämma i det pris, som ägnas statens öfvertagande af invaliditets- och ålderdomspensioneringen eller ens af sjukvården på tyskt vis. Skälen härtill äro förut anförda. Staten sätter sig i de rätte vederbörandes stad och ställe. Därigenom förlora åtgärderna det rätta psykologiska underlaget och mottagas ej med den tillfredsställelse, som ensam förmår skapa social fred.

Arbetarne och själfhjälpen.

Arbetarnes eget bidrag till lösningen af den fråga, som så nära rör dem, kan sammanfattas i de enda orden — sammanlutning och organisation. De svårigheter, med hvilka arbetaren hade att kämpa, öfverstego i regeln den enskildes krafter. Själfhjälpen tog därför formen af samverkan till bekämpande af de svårigheter, som hotade honom. Detta var lika naturligt som riktigt. Arbetarne hafva äfven på denna väg uppnått betydande resultat. I stort framträda dessa uti tre olika slag af organisationer: *sjukkassor*, *konsumtionsföreningar* och *fackföreningar*. Äfven andra slag af organisationer hafva funnits, men dessa hafva antingen varit förstadiet till fackföreningarne (ss. de allmänna

arbetareföreningarne) eller mestadels snabbt öfvergående försök af annat slag (ss. produktionsföreningar).

Om *sjukkassorna* är i det föregående ordadt. De ha i Tyskland väsentligen omhändertagits af staten. I andra länder fortleva de genom arbetarnes själfhjälps, om ock med understöd af statsmedel eller arbetsgifvarnes tillskott. I England, där denna yttring af arbetarnes själfverksamhet redan tidigt nått en ofantlig utveckling uti de s. k. »friendly societies», hafva därjämte fackföreningarne af äldre datum tagit sig an förevarande uppgift. Genom att fortgå på de vägar, som sålunda inslagits, kommer efter hand sjukdomsfaran att för arbetarne reduceras till ungefär samma mått som för öfriga klasser.

Om också ej till sina verkningar lika betydelsefulla som sjukkassorna, stå likväl *konsumtionsföreningarna* såsom organisationsform långt högre; ja, man torde utan öfverdrift kunna säga, att de äro den mest fulländade form af arbetarnes själfverksamhet, som hittills sett dagen. De framgå icke af samma elementära behof som vare sig sjukkassor eller fackföreningar, hvilka skjutit upp liksom af sig själfva. De äro vida mer än dessa en produkt af medveten plan och klok beräkning. Med ett ord, de ställa stora fordringar på både intelligens och karaktär hos de arbetare, som uppbära dem, men de verka också i samma afseenden uppfostrande. Det var därför ett storverk som få, som de fattige 28 Rochdales pionierer utförde, när de år 1844 fattade planen till och satte i verket sin »cooperative store». De anade nog ej själfva, huru fruktbringande tanken var. Men här om någonsin kan tillämpas ordet om senapskornet, som är det minsta af alla frön, men växer upp och blir ett stort träd. Framgången berodde emellertid icke minst på den jordmån, hvori fröet såddes. Och om något är den utveckling, som den kooperativa rörelsen i England fått, ett vittnesbörd om den engelske arbetarens och det engelska folkets öfverlägsna art. Ingen annanstädes har denna rörelse nått ens tillnärmelsevis samma omfång och lär icke heller få det. Den anda, som besjalar nutidens och väl än mer framtidens arbetare, är en annan än den, som väckte denna rörelse. Man fordrar snabba resultat och nöjer sig ej längre med litet. Huru lifligt vi därför instämma uti den entusiasm, hvarmed Mrs

Webb skildrar den kooperativa rörelsens utveckling i England, så tro vi dock ej, att den annorstädes kommer att ha samma framgång. Detta är djupt att beklaga, särskildt för Sveriges arbetare, som så väl behöfde både själfva saken, billigare lefnadsförnödenheter, och den uppfostran, som denna art af själfhjälper mer än andra skänker. Vi kunna därföör ej nog önska framgång ått de ansträngningar, som i vårt land göras för att skapa en stor och kraftig Kooperation bland arbetarne och annat småfolk. Enligt senaste tillgängliga uppgifter utgjorde 1902 antalet af de föreningar, som anslutit sig till det »Kooperativa förbundet», 73, hvaraf 50 med ett medlemstal af 10,599 och en omsättning af 3,7 mill. kr. ¹⁾ Ännu återstår mycket att göra, som man här af ser.

En helt annan karaktär än de nu berörda organisationsformerna med sina begränsade syften har *fackföreningsväsendet*. Det är eller kan vara allomfattande, afseende arbetareklassens samtliga behof och önsknningar icke blott ekonomiska och sociala utan äfven politiska. Det har vidare karaktären af en »folkrörelse», som åtföljes af ehtusiasm och beundran å ena sidan, af ovilja och misstänksamhet å andra. I följd där af försvåras omdömet om denna form af arbetarnes själfhjälper, dess verkningar och nytta. Icke blott arbetarne själfve utan ock flertalet socialt intresserade utanför deras krets ser däri lösningen af hela arbetarefrågan och samhällets framtida organisationsform, medan dock en nykter granskning af tingen måste betydligt reducera värdet af denna tidsrörelse liksom af de framtidsperspektiv, som den för de troendes ögon öppnar. Det begränsade utrymmet förbjuder att gå i enskildheter: blott i stort kunna sakens olika sidor här framdragas och belysas.

England, som sett arbetarefrågan tidigast utveckla sig, och där den genomgått sina första, fruktansvärda lidandes-år, är äfven fackföreningarnas stamland. Där hafva de uppstått och därifrån utbredt sig. Huru detta först skedde, har varit föremål för olika meningar, i det några sökt ursprunget till dem i minnena af det medeltida skråväsendet, andra uti gesällförbunden, som uppstått i England som annorstädes vid sidan om de lagligen erkända skråen.

¹⁾ *Social Tidskrift*, 1903, h. 5.
Statsvetenskaplig Tidskrift 1906.

Det senare är utan tvifvel det riktiga, ty de forna gesällförbunden hade framkallats af förhållanden, likartade med dem, som framtvungo fackföreningarna. Och ehuru skråväsendet vid början af 1800-talet var upphäfdt i England, så fortlefde dock minnena af dess arbetarerörelse. På så sätt har sammanslutningens tanke hållits vid lif trots de ofta stränga förbuden mot densamma (sist 1799—1800), till dess att tidsförhållandena själfva med elementär makt omsatte denna tanke till ny verklighet. Den outsägliga nöd, hvori arbetarne under den nya æran råkat, dref dem instinktmässigt ihop till själf försvar. Och som lagen förbjöd föreningar af arbetare, tog rörelsen först form af uppror och sammansvärjningar, men icke under enhetlig ledning utan sporadiskt än här än där, hvarhelst trycket var alltför olidligt. Upphäfvet af förbuden mot koalitioner bland arbetare år 1824/25 gjorde ett slut på detta tillstånd, och först härmed börjar en verklig organisation ibland dem. Men denna har icke genast funnit sina rätta former. Det förgår ett kvarts sekel, under hvilket Chartiströrelsen (1837—1848) som en storm och ett väckelserop svepär öfver landet, innan fackföreningarna bli färdiga. Man sökte förena arbetarne oafsedt yrken såväl uti lokala föreningar som i landsföreningar, men dessa försök visade snart sin ohållbarhet. Nu sker samlingen efter yrken, men hvar sådan inom sin ort. Detta var den rätta början, men först när den lokala begränsningen upphäfves och sammanslutningen kommer att omfatta hela landet eller stora delar däraf, är fackföreningen färdig. Detta skedde i stor skala 1851, när maskinarbetarnes många fackföreningar enade sig till *Amalgamated Society of engineers*. Dessas föredöme följdes snart inom de flesta större yrken, och därmed var fackföreningsväsendet organiseradt i England och för hela världen.

Emellertid om härmed den allmängiltiga yttre formen för organisationen var gifven, så följer däraf ingalunda, att innehållet i denna äldre engelska fackföreningsrörelse och dess fortsättning såväl där som i andra länder blef detsamma. Tvärtom råder det en stor, men allt för litet beaktad olikhet mellan denna ursprungliga fackorganisation och alla följande. En blick på hvardera med afseende på såväl omfattning som uppgift och allmän karaktär skall närmare visa detta.

De yrken, inom hvilka en fast organisation först kom till stånd, voro dels de stora, mest utvecklade industrierna, såsom järnhandteringen och de mekaniska verkstäderna, bomulls- och yllefabrikationen, grufbrytningen o. s. v., dels det högt kvalificerade arbetets yrken, såsom boktryckarnes m. fl. Af Englands hela arbetarevärld var det en jämförelsevis liten del, som organisationen omfattade, den nämligen, som företrädesvis kräfde särskild utbildning eller träning, och som vidare genom själfva arbetet fördes samman i större massor. Det var med ett ord *the skilled men*, aristokratien bland arbetarne, som sålunda organiserade sig. Ännu mera utmärkande för denna äldre tradeunionism äro de uppgifter, som den tagit sig före och äfven till god del löst. Som ursprungligen hela rörelsen var ett själf försvar mot arbetsgifvarne, blef den att börja med och i första hand en kamporganisation. Att med strejken som vapen tilltvinga sig högre löner och kortare arbetstid blef därför med nödvändighet den första och till en början viktigaste uppgiften. Men — och detta är det märkvärdiga — man stannade ej härvid. Låga löner och lång arbetstid voro blott två af de många olyckor, som hemsökte arbetarne. Hans hjälplöshet vid sjukdom, olycksfall, på ålderdomen och framför allt vid arbetslöshet var ett ännu värre ondt. Ty det var framför allt detta, som gjorde hans existens så osäker, som gjorde honom till proletär. Det storartade är nu, att fackföreningarna grepo sig an med det svåra arbetet att finna råd för hvart och ett af dessa behof. Genom statens skyddslagstiftning hade de ryggen fri beträffande barns och delvis kvinnors konkurrens och kunde så, tack vare de ökade lönerna, steg för steg genom ömsesidig försäkring trygga sig mot alla de nämnda svårigheterna. Med dessa vidgade uppgifter förvandlas de emellertid från kamporganisationer till understödsföreningar. Naturligen kvarstår den första och äldsta uppgiften alltjämt, men den har fått maka åt sig och har sjunkit ned till ett medel i de öfriga uppgifternas tjänst.

Det är denna utveckling jämte den begränsade omfattningen, som förlänat de gamla fackföreningarna deras säregna karaktär. De utgöra en aristokrati ibland Englands arbetare. De mottaga ej heller hvem som helst i sina led, utan uppställa därför vissa kvalifikationer (förmåga att förtjäna minimilönen samt god kropps-

konstitution) och vanligen äfven en viss prøfvotid¹⁾. Äfven hålla de hand öfver sina egna medlemmar och deras moraliska vandel (nykterhet t. ex.). Slutligen är det icke ungdomen och de ogifte, hvilka jämförelsevis litet riskera, utan de äldre och familjefäderna, som diktera besluten. Gent emot arbetsgifvaren iakttaga de ett korrekt uppförande, lojalt uppfyllande gjorda öfverenskommelser. I verkligheten om också icke rättsligen äro de fästa som tjänstemän vid de större företagen och känna sig solidariska med dessa. Med ett ord, motsatsen mellan arbetsgifvare och arbetare är här betydligt mildrad, på samma gång som proletärsmärket är utplånadt. Alla de loford, som ägnas fackföreningsrörelsen, äfven af arbetsgifvare, utgå från betraktelsen af dessa gamla engelska föreningar, medan omvänt de klagomål, som så ofta uttalas emot nämnda rörelse, stöda sig på erfarenheterna från öfriga fackföreningar, både engelska och andra. Ty de äro, ehuru vuxna på samma träd, helt olika.

Det var klart, att denna inom vissa yrken med så mycken framgång iscensatta föreningsrörelse skulle försökas äfven inom öfriga för att sålunda få till stånd en organisation af hela arbetarevärlden. Enligt sakens natur måste emellertid detta vara förbundet med stora svårigheter. Yrkena äro nämligen mycket olika med hänsyn till den utbildning, som de kräfvat. Af denna skillnad följer åter olika arbetsmarknad. Ju större utbildning ett yrke kräver, dess färre äro de arbetare, som besitta denna utbildning, och som därför kunna täfla om platserna. Fordras där emot ingen eller blott ringa skolning för att utföra arbetet, så kunna alla uppträda som konkurrenser. Detta är fallet i fråga om vissa enklare arbeten inom alla yrken, t. ex. handlangarens och bärarens m. fl:s, men dessutom med hela stora arbetsfack, såsom jordbruket, lossning och lastning samt grofarbeten af alla slag. Men tydligt är, att ju mindre förutsättningarna äro för att utföra ett arbete och ju lättare det alltså är för folk att gå öfver från ett sådant till ett annat, dess större blir arbetsmarknaden.

¹⁾ Dessutom begränsas tilloppet af nya medlemmar uti flera föreningar genom stränga lärlingsbestämmelser. Dock synes denna från äldre tid stammande politik vara på retur (SIDNEY & BEATRICE WEBB *Social Democracy*, II, p. 454 ff.).

Och ehuru detta för den enskilde arbetaren kan vara en fördel, så ökar det å andra sidan svårigheterna för en organisation. Beträffande groffarbetarne inom jordbruk m. m. har denna svårighet länge förhindrat en fast sammanslutning. De försök, som gjordes redan 1872 att organisera jordbruksarbetarne, rönste sålunda föga framgång.

Den första i stor stil och med godt resultat utfärda organisationen af desse arbetare skedde 1889, då Ben Tillet lyckades förena Londons dockarbetare. Exemplet häraf föranledde omedelbart liknande försök rundt om i landet bland andre »unskilled men». På den första flodvågen af denna rörelse följde likväl snart en stark ebb, hvarunder antalet medlemmar inom de nya föreningarna hastigt nedgick från den höga siffra, det först uppnått. Starka växlingar i medlemstal har äfven i det följande utmärkt denna nya rörelse. Men ännu mera karakteristiskt för densamma är dess genomgående demokratiska karaktär samt framför allt dess begränsade uppgift. Medan de gamla fackföreningarna hafva blifvit understödsföreningar, afseende arbetarens alla behof, är *the new trade unionism* uteslutande en *kamporganisation*, hvars enda uppgift är gemensamt uppträdande vid strejk samt understöd vid därméd sammanhängande arbetslöshet. Den slående olikheten mellan de båda slagen af föreningar framgår af följande sammanställning för år 1897. Utaf de 100 största fackföreningarna lämnade 41 med ett medlemsantal af 551,650 understöd i alla former, medan de återstående med 507,959 medlemmar gåfvo — med några undantag — blott strejk- och arbetslöshetsunderstöd. De förra föreningarna voro de gamla med en genomsnittsålder af 55 år, de senare de nya med i medeltal 16—25 års ålder ¹⁾. Denna olikhet beror emellertid icke på åldern, hvarigenom densamma med tiden skulle försvinna. Detta kan vara fallet med någon enstaka mindre förening, men icke med mängden, ty olikheten hvilar på skillnaden mellan *skilled* och *unskilled men*, mellan yrken, som kräfva särskild utbildning, och sådana, som ej behöfva det. Arbetarne inom de senare yrkena kunna aldrig få så höga löner, att de däraf kunna bilda försäkringsfonder för t. ex. ålder-

¹⁾ Efter W. KULEMANN: *Die Gewerkschaftsbewegung*, s. 56.

domspensioner; ej heller kan medlemstalet inom föreningarna hållas konstant. Arbetsmarknaden är därtill för stor. Af dessa skäl skall organisationen af »the unskilled labour» och alltså af den stora massan af arbetare städse bli mycket lös samt, när den lyckas, stanna på fackföreningsväsendets första stadium — *kamporganisationens*.

Den nu berörda olikheten uti den engelska fackföreningsrörelsen af äldre och af nyare datum återkommer ingen annanstädes. Fackföreningarna äro utanför England, vare sig de bildas bland yrkeslärda arbetare eller bland andra, alla af samma slag — kamporganisationer, afseende arbetsaftalet och intet annat. Hvarthelst man vänder blicken, finner man detta bekräftadt. Det är här nog att betrakta förhållandet i Tyskland, hvarifrån denna folkrörelse kommit till Norden, samt hos oss. Men dessförinnan må erinras om ett par andra för den tyska och den nordiska fackföreningsrörelsen karakteristiska drag. Den saknar historiskt samband med äldre organisationer och har tillkommit med ytterst få undantag genom direkt efterapning af Englands »trade unions» ¹⁾. I följd häraf är den af sent datum samt har först på allra sista tiden nått större utveckling ²⁾. Det senare förklaras, hvad Tyskland beträffar, af de hinder, som lagstiftningen lagt (socialistlagen 1878—1890) och alltjämt lägger i vägen för fackföreningarnas fria utveckling, liksom af den fart, de socialistiska ideerna därstädes tagit. K. Marx och efter honom socialdemokratien ställde sig länge afvisande mot denna rörelse. I Sverige existera som bekant inga lagliga hinder för arbetarnes sammanslutning. Men först från år 1885 kan man tala om en svensk fackföreningsrörelse. I betraktande af den ringa åldern har densamma redan vunnit rätt stor anslutning ³⁾.

¹⁾ Blott två tyska föreningar, *Tabakarbeiterverein* och *Verbund der deutschen Buchdrucker*, den förra från 1865, den senare från 1866, synas ha tillkommit utan direkt lån från England (R. VAN DER BORGHT, *Grundzüge der Socialpolitik*, s. 265).

²⁾ Tysklands i fackföreningar organiserade arbetare, som 1891 utgjorde omkring 350,000 (KULEMANN, s. 216) kunna år 1904 skattas till i rundt tal 1 million.

³⁾ Antalet fackligt organiserade arbetare beräknades den 31 dec. 1903 (*Meddelanden från Kommerskollegii Afd. för Arbetsstatistik*, 1905, h. 1

I Tyskland startade fackföreningsrörelsen på båda de motsatta linier, som ofvan antydts. Samma år, 1868, upprättade Hirsch och Schweitzer hvar för sig fackföreningar, den förre i bestämd afsikt, att desamma skulle blifva själfhjälpsföreningar liksom de gamla engelska, den senare med lika klart syfte, att de borde uteslutande ägna sig åt kampen mot arbetsgifvarne. De Hirsch-Dunkerska föreningarna, såsom de senare efter Hirschs medhjälpare fingo heta, hafva nog försökt att vidhålla den ursprungliga planen, men med föga framgång. Ty planen har korsats från motsatta sidor — af staten och af socialdemokratien. Den storartade skyddslagstiftning, som staten från och med 1883 genomförde, drog marken undan fötterna på dessa föreningar. Deras princip var själfhjälp, och så blir denna plötsligen skäligen öfverflödig. Ja, det gick ej bättre, än att tvenne inom gruppen upprättade invalidkassor i följd af den allmänna ålderdoms- och invaliditetsförsäkringen af 1889 måste likvidera¹⁾. Tydligt är, att under sådana förhållanden någon större verksamhet för själf försäkring ej är möjlig. Statshjälpen förlamar här direkt själfhjälpen — också en frukt af den tyska socialpolitiken! På detta sätt reduceras föreningarnas uppgift till att blifva mest kamporganisationer, äfven om de såsom i förevarande fall sträfva efter att vara något annat och mera. — Den andra makt, som ställt sig hindrande i vägen för de Hirsch-Dunckerska föreningarne och förkvävt deras yttre växt — de omfatta (1903) föga mer än 110,000 arbetare — är socialdemokratien. Ty denna ställde sig principiellt fientlig mot tanken på arbetarnes själfhjälp på engelskt vis. Den, som tror sig i fickan äga all makt och härlighet, blott tiden är inne, vill ej trampa den försakelsens stig, som de engelske arbetarne vandrat. Långe såg därför socialdemokratien med förakt på hela fackföreningsrörelsen såsom den upplyste arbetaren ovärdig. Sedan man funnit, att den väntade stora krachen ej infinner sig, har man ändrat mening och söker nu bemäktiga sig den nya

till 78,300, fördelade på vid pass 1,200 lokala afdelningar. Dessutom funnos (mest vid de offentliga kommunikationerna) andra yrkesförbund med ett medlemsantal af omkring 13,000. I förhållande till samtliga arbetare är emellertid detta alltjämt blott en ringa bråkdel.

¹⁾ KULEMANN, *anf. arb.*, s. 187.

organisationen för att använda den i egna syften. Och som dessa alltigenom gå ut på strid mot kapitalet, så äro de tyska fackföreningarna intet annat än kamporganisationer och lära af nu antydda skäl nog aldrig komma därutöfver. Visserligen söka denna rörelses många beundrare förneka detta faktum, under framhållande af de stora summor, som af de tyska »Gewerkschaften» utgifvas äfven för andra ändamål än strejkunderstöd. Men ser man på dessa andra utgifter, så finner man, att det mesta däraf består uti reshjälp och understöd vid arbetslöshet¹⁾. Och båda dessa slag af understöd äro i de flesta fall strejkunderstöd, ehuru i annan form. För att genomkämpa striden med arbetsgifvarne är ofta nödvändigt att bortskicka tillströmmande arbetssökande eller efter strejkens slut underhålla och annorstädes bereda plats för afskedade arbetare. I båda fallen äro understöd åt arbetslösa samt reshjälp absolut nödvändiga, om organisationen skall kunna behålla sina medlemmar. Äfven upprätthållandet af lönerna kräver dessa åtgärder. De bevisa sålunda icke emot utan tvärtom för ofvan gjorda påstående.

Hvad nu sagts om den tyska fackföreningsrörelsen, gäller om ock delvis af andra skäl den svenska. Den är endast en kamporganisation och kan icke annat bli. Detta följer redan däraf, att medlemstalet inom de särskilda föreningarna är af naturliga skäl för ringa för att medgifva en själfhjälps sådan, som de gamla engelska föreningarna utvecklade. Hjälpen vinnes ju genom ett slags ömsesidig försäkring, och som vid all sådan får antalet medverkande vara skäligen stort för att kunna bära de ekonomiska bördorna. Visserligen äro de svenska fackföreningarna befriade från olycksfallsrisken och genom sjuk-kassorna äfven från sjukdomsfaran, ehuru arbetarne vanligen själfve betala afgifterna till de senare. Men detta oaktadt öfvergår det vida föreningarnas krafter att bereda sina medlemmar trygghet på ålderdomen eller

¹⁾ Ej sällan figurerar äfven sjukdomshjälp med afsevärda summor, men detta torde bero därpå, att fackföreningarne bildat s. k. fria sjuk-kassor, hvilka enligt lagen om sjuk-kassor kunna få öfvertaga förpliktelsen härom. — Totala summan af utgifter under åren 1891—1903 utgjorde 46,4 mill. m. Däraf belöpte sig på understöd för: strejk 17,8 mill., arbetslöshet 6,7 mill., resor 5,1 mill., sjukdom 6,4 mill., vid dödsfall 1,4 mill., vidare för administration 6,4 mill. o. s. v. (VAN DER BORGHT, *anf. arb.*, 266).

mot arbetslöshet i följd af dåliga tider. Den största af alla fackföreningar, »svenska järn- och metallarbetareförbundet», räknade (1903) blott 16,400 medlemmar, de flesta endast 2 till 3000. Med så ringa tal kommer man ej långt på själförsäkringens väg.

För öfrigt har flertalet svenska fackföreningar smakat af frukten på den socialistiska kunskapens träd och därigenom förlorat lusten att genom mödosam själfhjälpl bereda sig framtida trygghet. Endast Sv. arbetareförbundet med dess 5,144 (år 1903) medlemmar har principiellt hållit sig fritt från denna tidssmitta och kan således hafva det sinne kvar, som fostrar själfhjälpen. Granskar man de stadgar, som de olika föreningarna för sig antagit, så skall man äfven finna, att deras hufvudsakliga ändamål är: att reglera lönerna (genom priskuranter), afskaffa söndags- och öfvertidsarbete (utom i nödfall), likaså ackordsarbete samt verka för en utvecklad skyddslagstiftning, minimilön och normal (eller maximal)-arbetsdag. Stundom nämnes väl biträde vid platsanskaffning samt bildande af kassor för resehjälpl, understöd vid arbetslöshet och vid dödsfall¹⁾. I några föreningar hafva äfven kassor af dessa slag kommit till stånd; mestadels äro de ännu blott önskemål. I verkligheten är de svenska fackföreningarnas program inskränkt till arbetsaftalet och i sammanhang härmed stående frågor.

Härmed hafva vi funnit gränserna för fackföreningarnas förmåga att lösa arbetarefrågan. Under hårda tider uppväxte i England inom en mindre krets af arbetare en organisation, som på ett beundransvärdt sätt skänker arbetaren trygghet i lifvets alla skiften och därmed förvandlar honom från proletär till själfständig man. Under de mildare förhållanden, som sedan dess inträdt, hafva likartade organisationer öfver allt skjutit upp både i och utanför England, men dessa inskränka sin verksamhet väsentligen till tvenne utaf arbetarnes behof, nämligen höga löner och kortare arbetstid. De äro sålunda ensidigt riktade på arbetsaftalet, lämnande arbetarens öfriga lifsbehof så godt som obeaktade, m. a. o. de äro framför allt kamporganisationer. Det är tydligt, att fackföreningsrörelsen i denna nya form icke på långt när har

¹⁾ Andra ändamål, som framhållas, äro: att verka för organisationens utveckling, stundom också för allmän rösträtt m. m.

samma betydelse som den ursprungliga. Det är blott en mindre del af arbetareproblemet, som den söker lösa — lönefrågan. Och som denna framför allt intresserar de unge och i sin kraft stående arbetarne, är denna nya fackföreningsrörelse äfven till omfånget ganska begränsad. Invaliderna och de gamle stöter den bort. Men som hvarje arbetare har en med den i senaste tid starkt växande lifslängden allt större utsikt att komma uti dessa kategorier, så är det blott under ett visst skede i hans lif, som han af denna organisation har stöd och hjälp. Fackföreningsväsendet är sålunda icke det universalmedel till arbetarefrågans lösning, som teoretiserande entusiaster både hos oss och i Tyskland — där man för öfrigt tror sig häruti ha funnit ett botemedel mot socialdemokratien — förmena. Detta är det första, man vid ett oförvilladt omdöme om detsamma kan konstatera. Men äfven dess förmåga att så fylla de begränsade uppgifter, som nu föreliggande fackföreningarna, att därmed arbetarefrågans lösning i dess helhet befordras, kan dragas i tvifvelsmål. Ty fackföreningarna i sin nya gestalt bjuda icke endast på ljusa sidor utan äfven på ganska mörka sådana. Det gäller att opartiskt väga fördelar mot nackdelar, innan man faller det slutliga omdömet om dem.

De *fördelar*, som den nya fackföreningsrörelsen — jag talar nu endast om den — bringar eller vill bringa arbetarne, äro i korthet följande.

1:o. Det fria arbetsaftalet kräfver arbetarnes organisation för att icke utfalla alltför mycket till deras nackdel. Den enskilde arbetaren är vid arbetsaftalet icke jämbördig sin motpart, arbetsgifvaren, och nödgas därför ofta utan vidare antaga de villkor, som denne behagar bjuda. Endast om arbetarne förena sig och gent emot arbetsgifvarne uppträda kollektivt, blifva de likställda med denne och kunna med full frihet förhandla om arbetsvillkoren. Härigenom utverkas högre löner, kortare arbetstid och i öfrigt bättre förhållanden vid arbetet.

2:o. Föreningsrörelsen väcker arbetarne och ingjuter hos dem den bestämda viljan att komma ut ur det proletariska tillstånd, hvori de mångenstädes lefvat. Denna väckelse är första förutsättningen för att så må ske och därför af stor betydelse.

3:o. Genom föreningsväsendet uppfostras arbetarne intellektuellt och moraliskt. Sammanslutningen kräver stora offer, som i sin ordning skapa en levande kamratanda och däraf följande pliktkänsla.

Mot denna fackföreningsväsendets creditsida svarar emellertid ett debetkonto, som icke är ringa. De *olägenheter*, som denna rörelse har med sig, äro följande:

1:o. Den nyare fackföreningsrörelsen är öfvervägande en kamporganisation. Och då den just inga andra uppgifter äger, som kunde pålägga den större måtta, samt regeras mest af de unge, som litet riskera, så blir krigstillståndet lätt permanent. Däraf lider näringslivet och, som dess blomstring är en nödvändig förutsättning för stegrade löner, i längden äfven arbetarne. Slutligen framkallar detta tillstånd en vidlyftig apparat af förlikningsnämnder och skiljedomstolar, som dock alltid blir ganska ofullkomlig.

2:o. Redan denna kampställning medför en bestämd tendens att gifva minimum af arbete för maximum af lön. En minskad arbetsprestation per tidsenhet är en logisk följd af den så framhåfda intressebotsatsen. Men samma resultat framkallas dessutom af tvenne andra med den nyare fackföreningsrörelsen sammanhängande omständigheter. Den ena af dessa är, att standardprestationen måste rättas efter de sämres arbetsförmåga. Ty alla skola tvingas in uti föreningen och framför andra de sämste, hvilka i annat fall komme att stå utanför organisationen och därigenom omöjliggöra uppehållet af standardlönen. Den andra af nämnda omständigheter är, att organisationerna för att få rum för alla måste inskränka hvars och ens arbetsmått. Det skulle eljest icke finnas sysselsättning för samtliga arbetare inom yrket. Några skulle bli utan arbete och därigenom åter standardlönen sättas i fara. Men en sänkning af arbetsprestationen till eller äfven under de sämstes förmåga verkar på de bättre arbetarne demoraliserande, på samma gång som den är för näringen och landet i dess helhet olycksbringande. Särskildt inom de fack, som ej påverkas af världsmarknaden, såsom allt hvad till byggnadsväsende hör, uppstår på detta sätt en minskning i arbetsprestation, förenad med monopolpriser, som lända samhället till

skada och icke minst massan af arbetare, som därigenom nödgas bo dyrt och dåligt.

3:o. För att segra uti den ständigt fortgående striden med arbetsgifvarne fordras, att samtliga arbetare inom facket piskas in uti organisationen. För egen del begärande gent emot de förre föreningsfrihet, påbjuda fackföreningarna för utanför stående arbetare föreningstvång. Detta ingrepp i den personliga friheten, i sig själf högst förhatligt, sättes dessutom i verket med hot och våld.

4:o. Under inflytande af de i punkterna 1 och 3 angifna stridstillstånden fördunklas de allmänna moralbegreppen och förvildas arbetarne. Redan själfva kampmedlet, strejken, verkar i detta afseende fördärfligt. Ty den är ett aftalsbrott; och den omständigheten, att icke en ensam utför detta, då domen alltid är klar, utan att många äro med därom, förändrar icke dess karaktär af rättsstridig handling. Men ännu mer än detta verka kamratskapet och förföljelsen af andra arbetare brutaliserande. Våld och omänsklighet bli förtjänstfulla handlingar, när de utöfvas mot strejkbrytare. De vanliga begreppen om heder och sanning i vittnesmål förvanskas; och det fostras en klassmoral, som kommer arbetarne att sätta sig öfver den allmänna moralens bud.

5:o. Slutligen leder denna arbetarnes sammanslutning till liknande bland arbetsgifvarne. Strejken föder af sig lockouten, hvilken träffar oskylda med skylda och vållar nöd och lidande i vida kretsar samt liksom den förre skadar landets näringslif.

Ställas på detta sätt emot hvarandra vinst och förlust, fördelar och nackdelar uti denna nya fackföreningsrörelse, så kan svårligen något tvifvel råda om, hvilkendera sidan som ligger öfver. Ännu tydligare framstår detta vid en närmare granskning af de olika punkterna hvar för sig. Om olägenheterna behöfves dock intet vidare ordande, ty de äro för hvar man klara. Icke så beträffande fördelarne. De äro delvis ganska tvifvelaktiga och främst den sist anförda — det moraliska och uppfostrande inflytande, som fackföreningsväsendet säges utöfva. På den tid, då Englands arbetare i början af föregående sekel slöto sig samman till gemensamt försvar, betydde helt visst det moraliska inflytande, som låg i sammanslutningen, ofantligt mycket. Men i

nutiden, då trycket och nöden äro så mycket mindre och samtidigt arbetarne genom den allmänna folkupplysningen stå på en helt annan nivå, är värdet af detta inflytande betydligt reduceradt. Därtill kommer, att kamratskapet vid sidan om denna goda verkan har andra rakt motsatta, såsom vi ofvan konstaterade. *Das Individuum verschwindet und der Genosse entsteht*, såsom Sombart på ett ställe träffande anmärker. Men denna förvandling är just ur moralisk synpunkt en afgjord försämring. Därför blir fackföreningsrörelsens värde ur denna synpunkt mindre än noll.

Mera gynnsamt ställer sig omdömet om den andra förtjänst, som denna rörelse säger sig äga — att väcka arbetarne och egga dem till kamp för bättre lefnadsvillkor. På de ställen, där ännu arbetarne lefva under dåliga förhållanden, men af liknöjdhet eller fattigdomens kraftlöshet finna sig däri, är det utan tvifvel en god gärning att rycka upp dem ur deras försoffning. Ty hela samhället lider af, att någon del däraf för ett proletäriskt lif. Äfven inom Sverige har detta väckelsearbete mångenstädes varit af nöden, senast bland statarne i södra Skåne. Ty här hafva utan tvifvel — med hedrande undantag visserligen — rådt ovärdiga förhållanden. Och så, som det varit i detta fall, så kan det vara äfven i andra. Likväl är klart, att med tiden, och när samtliga arbetare vaknat till insikt om sin ställning och därmed sträfvanterna för dess förbättrande börjat, så är det slut med den nytta, fackföreningsväsendet i detta afseende skänker. Denna förtjänst hos detsamma är alltså öfvergående; den finnes i dess början, men upphör sedan af sig själf.

Den viktigaste och hufvudsakliga nytta, som arbetarnes sammanslutning medför, är tydligen den först omnämnda. Genom att uppträda i flock vid arbetsaftalet bli de jämnställda med arbetsgifvaren och kunna betinga sig bättre villkor, än om de förhandla en och en. Denna punkt innehåller äfven hufvudargumentet för fackföreningarnas berättigande och deras teoretiska grundlag. Den har formulerats af Lujo Brentano och går och gäller som ett axiom, hvars praktiska korollarium är: höjda löner och kortare arbetstid. Att en tendens till beredande af sist nämnda fördelar åtföljer föreningsrörelsen, är obestriddigt. Likaså är visst, att denna tendens omsatts i verklighet under fackförenings-

rörelsens tidigare skeden i England liksom när som helst inom byggnadsfacket och vissa andra yrken (boktryckarnes t. ex.). Men man tager alldeles fel, om man skrifer den förbättring i löner och arbetstid, som sedan en mansålder allmänt inträdt, på fackföreningarnas konto. Ty många andra krafter ha verkat till höjning af lönerna och förkortning af arbetstiden. En bland dessa är statens skyddslagstiftning, såsom förut påpekats. En annan är en humanare uppfattning af hela arbetsaftalet. Arbetet betraktas icke längre som en vara och arbetaren blott som säljare af denna vara. I flera fall kan man tydligen se, att det är dessa omständigheter och icke fackföreningarna, som åstadkommit de bättre arbetsvillkoren. Så t. ex. ha lönerna inom jordbruket liksom för tjänstefolk högst väsentligt stigit oberoende af allt fackföreningsväsende¹⁾. Ja, i ett land som Sverige med dess starka emigration är det osäkert, om fackföreningarnas tendens att stegra lönerna haft något som helst inflytande utom som nämndt inom byggnadsfacket och några andra, där monopolförhållanden råda. Af förhållandena inom dessa fack inhämtar man för öfrigt, att det ingalunda är det så prisade kollektivaftalet, som framkallat de här rådande höga lönerna, utan uteslutande arbetsmarknadens begränsning. Genom att utestänga icke-fackföreningsmedlemmar ha de senare förskaffat sig ett monopol, hvilket de i detta fall svaga arbetsgifvarne måst underkasta sig — därför ha

¹⁾ Hvad Sverige beträffar, framgår detta af följande siffror för landsbygden (*Meddel. fr. K. afd. för arbetsstatistik, 1905, h. 1, s. 41*).

	Vanlig årslön (kr.) i husbon- des kost för		Värdet af stat och lön (kr.) för		Sommärdags- verkspris (kr.) för		Vinterdags- verkspris (kr.) för	
	dräng	piga	dräng	piga	dräng	piga	dräng	piga
Ar 1903	230	122	507	289	2,16	1,28	1,51	0,92
Medeltal 1896—1900	205	103	456	253	2,05	1,15	1,42	0,81
1891—1895	173	84	404	225	1,78	1,02	1,21	0,71
1886—1890	149	69	366	209	1,58	0,91	1,04	0,61
1881—1885	153	66	366	213	1,55	0,88	1,04	0,57
1876—1880	153	64	378	221	1,62	0,88	1,10	0,58
1871—1875	154	61	375	214	1,82	0,86	1,20	0,60
1866—1870	103	46	280	175	1,15	0,62	0,75	0,42

Kunde liknande uppgifter lämnas för tjänstefolk i städerna, skulle därpå framgå en ännu större stegring och bortåt det dubbla i absoluta tal för senaste år.

lönerna drifvits så i höjden, men icke på grund af kollektiv-aftalet.

Ehuru sålunda kollektivafftet i verkligheten icke har den betydelse, som teorien tilldelar detsamma, så får man ej förbise den tendens, som ligger däri, och som äfven i särskilda fall visat sitt inflytande. Kunde därför icke detta massaftal ersättas med någon annan för arbetarne lika betryggande åtgärd, så skulle däruti ligga ett skäl för fackföreningsväsendets oumbärlighet, som vore svårt att jäfva. Nu finnes det emellertid en sådan åtgärd, hvilken har samma verkan att bereda arbetarne skälig lön och kortare arbetstid och för öfrigt all den hjälp, de i detta fall behöfva. Den heter kort och godt — *offentlighet*. Offentlighet i form af en fortlöpande och personlig redogörelse öfver arbetsvillkoren har alldeles samma verkan som massaftalet. Den enskilde arbetaren står då icke längre ensam gent emot arbetsgifvaren. Han har vid sidan om sig hela samhället som vittne och, om det behöfs, som hjälpare. Detta medel var icke okänt för Englands arbetare vid den tid, då de först rotade sig samman, ehuru det då förelåg i en annan redan föråldrad form. Drottning Elisabeths lärlingslag föreskref nämligen, att fredsdomaren skulle fastställa löner och arbetstid. Arbetarne anropade emellertid förgäfves dennes mellankomst; och så tvungos de att genom sammanlutningar värja sin rätt. Sedan den tiden har offentligheten fått andra former och blifvit en helt annan makt. Framför allt böra vi veta detta i Sverige, hvars hela statskick i så hög grad hvilat på offentlighetens princip. Men ännu har denna makt icke blifvit så beaktad och så använd, som den bör vara, just i förhållandet mellan arbetare och arbetsgifvare, såsom vi i nästa artikel få ytterligare utlägga. Men den kommer att bli det, och då blir fackföreningsväsendet för detta ändamål, för arbetsaftalet, en öfvervunnen ståndpunkt.

Som vi här af finna, äro de fördelar, som fackföreningsväsendet i dess nyare gestalt bringar arbetarne, dels rent illusoriska, dels ersättliga af annat. För mången lär detta resultat af undersökningen vara oväntadt. Ty flertalet långt ifrån att fatta denna rörelse som en historisk kategori och en fas i utvecklingen, hvilket den är, ser däri dennas mål och slutliga resultat. Fackför-

eningsväsendet utöfvar nämligen som alla stora tidsrörelser en suggererande inverkan på tänkesättet. Under inflytande häraf generaliseras det och betraktas som en slutgiltig lösning af arbetarefrågan och som framtidens sociala organisation. Icke blott arbetarne hafva fallit offer för denna synvilla utan lika mycket de lärde, som satt saken i system, och ungdomen, som blindt följer en gifven lösen. Emellertid erinrar den framtidsbild, som sålunda konstruerats, alltför mycket om medeltiden och dess skråväsen. Fackföreningsväsendet leder också raka vägen dit. Därför kunna vi med Goethe tryggt hoppas, att den gode Guden nog sörjer för, att träden ej växa upp i himlen. Det finnes ingen anledning att tro, att den moderna människan, som en gång fått smaka frihetens sötma, skulle åter låta binda sig i tvångströja vare sig fackföreningarnas eller socialismens. De teoretiska grunderna för fackföreningsväsendets bestånd äro sålunda mycket klena.

Som folkrörelse åter har fackföreningsväsendet otvifvelaktigt alltjämt mycken lifskraft och kommer så att ha, ända tills arbetsgifvarne besekrat det antingen i öppen strid eller genom att gå arbetarnes berättigade kraf på annat sätt till mötes. Det förra alternativet inträffar, när arbetsgifvarne å sin sida organiserat sig. Ty de komma då alltid att bli de starkare. Endast där arbetarne lyckats bli herrar öfver staten och få dess makt på sin sida, såsom för närvarande å Nya Zeeland, kan utgången bli en annan. Men hvad som sker i dessa unga länder, lär nog ej upprepas annorstädes. Ty den, som i sista hand afgör öfver seger och nederlag i denna sociala strid, är den stora utanför stående allmänheten. Och så länge arbetarnes fordringar äro begränsade till skäligen löner och en lagom arbetstid, så ha de dess sympatier på sin sida. Men då de, såsom redan ofta är fallet, gå vidare och vilja ingripa i arbetets ledning eller utöfva tvång på andra arbetare eller äntligen sätta samhället i fara, så få de lika säkert allmänhetens mening emot sig. Därför komma fackföreningarna i längden städse att draga det kortaste strået i denna strid. Det är emellertid att hoppas, att, innan det går till det yttersta, arbetsgifvarne bereda arbetarne en trygg och människovärdig ställning och därmed göra fackföreningar af det nu vanliga slaget öfverflödiga. Särskildt är det att vänta, att i vårt land denna väg

kommer att beträdas. I andra länder, framför allt Amerika, lär man försöka den motsatta. Men i båda fallen kommer fackföreningsväsendet att förlora den betydelse, som det nu äger.

Till sist några ord om den *politik*, som arbetsgifvarne och det offentliga böra iakttaga gent emot fackföreningsrörelsen i dess nuvarande gestalt.

Arbetsgifvarne hafva af lätt insedda skäl städse med ovilja afsett arbetarnes organisation. Sedan denna en gång fullbordats, har understundom oviljan lagt sig. Detta har varit fallet isynnerhet i England och beträffande fackföreningarna af gammalt slag. Någon gång har detsamma inträffat äfven eljest, då en stor organisation efterträdt små sådana, som varit fulla af oro. Den ständiga tirajjörstriden har känts odrägligare än det tidvis uppkommande stora kriget. Men klart är, att den väpnade freden är också ett obehagligt tillstånd, allra helst om svärdet sitter så löst i skidan, som fallet är uti dessa nya fackföreningar. Därför må man ej förundra sig öfver, att arbetsgifvarne motsätta sig fackföreningsorganisation bland sina arbetare. Det är som att låta fienden -- ty organisationen förvandlar arbetarne till fiender -- sätta sig fast uti fästningen och därigenom bereda dess fall. Hvad man däremot måste ogilla, är sättet, hvarpå de som oftast bekämpa organisationen. Denna skall bekämpas icke genom förbud för arbetarne att bilda fackförening eller genom vägran att underhandla med deras förtroendemän, utan genom att göra behofvet därpå öfverflödigt. Och detta sker genom att låta arbetarne få fast anställning och bli tjänstemän. Sådant är väl icke möjligt annat än uti de stora företagen, men där äro ock de stora arbetarskarorna samlade. Härom likväl mera i nästa artikel. I öfriga fall ha arbetsgifvarne tills vidare intet annat att göra än att organisera sig till motvärn -- framför allt beträffande arbetets ledning och rätten att själfve välja arbetare, icke-organiserade lika väl som organiserade. Kommer en gång offentlighet till stånd i fråga om alla arbetsaftal, så blir fackföreningsväsendet öfverflödigt äfven inom handverk och annan smådrift. Och hvad som är öfverflödigt, det kan med framgång bekämpas äfven af svaga krafter -- trots ledares och organisatörers motstånd. Ty af desse kommer städse allt att göras för att hålla institutionen vid lif.

Från statens och det allmännas sida är bäst att iakttaga en opartisk neutralitet, icke taga parti för den ene eller den andre och öfverhufvud icke blanda sig uti denna tvekamp mellan arbetare och arbetsgifvare — utom när rättstillståndet kränkes och allmän säkerhet löper fara. Det förra inträffar, då under strejk handlingar begås, som innebära våld mot person och uppsåtlig skada å egendom, det senare då tredje man, den stora allmänheten, blir lidande af arbetsnedläggelse. Bådadera är ej ovanligt; men intetdera bör tålas. Fackföreningsväsendet kan göra en skyddslagstiftning mot arbetarne lika nödvändig, som skyddslagstiftningen för dem är.

Det försvar, som från fackföreningshåll presteras för den moderna näfrätt, som af dem utöfvas i form af strejk af allmänfarlig natur eller våld mot strejkbrytare, är mycket underhaltigt.

Arbetarnes sak innebär en högre, ideell rätt, heter det, inför hvilken den vanliga rätten måste vika. Detsamma sade Loyola till sina lärjungar och formulerade däraf satsen: ändamålet helgar medlen. Men lika litet, som vi böja oss för denna moral i jesuiternas mun, lika litet få vi göra det, när den proklameras af arbetarne. Denna sats om en högre rätt, som tillstodjer kränkningar af den vanliga, är absolut förkastlig; och endast den allmänna hypnos, för hvilken tusenden och åter tusenden äro utsatte i denna sak, förklarar, att den kan offentligen uttalas och försvaras. För öfrigt, huru klen det är beställt med denna ideella rätt i fackföreningarnas gestalt, inhämtas af det föregående. Fackföreningsrörelsen är icke det universalmedel till arbetarefrågans lösning, som man inbillar sig. Den är tvärtom ett mycket ofullkomligt medel därtill, som utvecklingen snart nog skall ha förbrukat.

Blad ur Riksbankens historia.

I.

Konvojkommissariatets lånetransaktioner med banken
åren 1746—1778.

Af

Amanuensen C. O. Borg.

Förutom bankodeputationernas eller, såsom de efter stats-hvälfningen 1772 heta, bankoutsrottens protokoll och handlingar innehålla äfven fullmäktiges ¹⁾ och bankokommissariernas ²⁾ protokoll, till banken inkomna handlingar samt fullmäktiges registraturskrifvelser värderika bidrag till Sveriges inre historia allt ifrån bankens inrättande år 1668. De upplysa föga om de handlande personerna men så mycket mer om de åtgärder, som vidtogos på alla områden, där det var fråga om statens behof eller statens understöd eller i allmänhet om penningar för allmänt och enskildt bruk.

Särskildt under tiden från och med år 1746, då banken strax förut befriats från skyldigheten att inlösa sina sedlar, och till 1765 års riksdag, då fråga på allvar uppkom om sedlarnas realisation, synes bankens hjälpsamhet mot kronan, de publika verken samt enskilda personer och korporationer knappast haft någon annan gräns än dess förmåga att tillverka pappersmynt, hvori man, oaktadt den tidens primitiva arbetsmetoder, likväl uppnått en så stor färdighet, att banken nästan kunde betraktas som »ett outtömligt rikedomens haf». Det var under denna tid,

¹⁾ Bankens öfverstyrelse.

²⁾ Dess understyrelse.

som sekreta utskotten, bankodeputationerna och bankofullmäktige ensamma och under »sekretessens» täckmantel skötte bankoärendena, utan att dessa, icke ens »ad notitiam», förelades ständernas plena. Det var ock under denna tid, som fullmäktige — på det att »kunskapen om vissa lån och utgifter icke måtte komma utom fullmäktiges rum» — öppnade särskilda räkningar i banken, benämnda fullmäktiges räkning n:o 1, n:o 2, n:o 3 etc., och från dem utassignerade ansefliga summor, hvilka lyftes af betrodde män att rätta vederbörande tillställas.

Bland de allmänna verk och inrättningar, som under nämnda tid begagnade sig af den »gynnsamma konjunkturen» att få lån i banken, var äfven det år 1724 inrättade konvojkommissariatet. Detta ämbetsverk hade i uppdrag att besörja utgifterna för de presenter, som Sverige årligen brukade sända till sultanen af Marocco och Barbareskstaterna för att friköpa svenska fartyg från dessa lands röfvare. Såsom fond härför och för utrustning af örlogsfartyg, hvilka skulle skydda rikets handel i nämnda lands farvatten, hade anslagits en afgift, som erlades för alla in- och utgående varor. Denna afgift, kallad »extra licent», var ofta nog för sitt ändamål otillräcklig, och det var vid sådana tillfällen, man anlätade banken. Första gången, detta skedde, var i augusti 1746, då kammarkollegium och statskontoret anhöllo om ett lån för konvojkommissariatets räkning å 74,533 daler silf:mt, hvaraf en del skulle användas »till nippers och klädens upphandling för dejen i Alger och dess ministär». Såsom säkerhet erbjöds den konsumtionsaccis, som de handlande följande år borde prestera för varor, uttagna från nederlag¹⁾. Lånet beviljades på ett år mot 6 % ränta och nämnda säkerhet.

I underdånig skrifvelse af den 3 november 1746 gaf konvojkommissariatet tillkänna, huruledes Kungl. Maj:ts befallning om presenters upphandling och försändning till republiken Alger i och för fredsverkets underhållande nu fullgjorts. Men oakadt all möjlig besparing hade likväl det för berörda ändamål anslagna beloppet, 50,000 dal. silf:mt, öfverskridits med 12,310 daler

¹⁾ Den konsumtionsaccis, som här och i det följande omtalas, var sannolikt den del af »extra licenten», som utgick af ingående varor.

samma mynt, för hvilkas anskaffande kommissariatet anhöll om ett lån i banken på samma villkor som det förra. Till fullgörande af Kungl. Maj:ts ordres att utbetala till dess minister vid den höga Ottomaniska porten tre kvartals traktamente eller 10,000 dal. silf:mt visste kommissariatet ej heller någon annan utväg än summans upplåning i banken, hvadan hela det belopp, som sålunda erfordrades, uppgick till 22,310 dal. silf:mt.

Som riksdagen var samlad, hänsköt Kungl. Maj:t ärendet till sekreta utskottet och detta i sin ordning till bankodeputationen, hvilken förklarade, att, om detta lån vore lika angeläget som det förra, det kunde af banken beviljas, dock med uttryckligt förbehåll, att, i den händelse konsumtionsaccisen icke lämnade full tillgång till betalningen jämväl af detta senare förskott, någon ytterligare fond måtte på staten utses till bankens »skyndsamma, säkra och ofelbara förnöjelse». Sekreta utskottet remitterade bankodeputationens utlåtelse till statsdeputationen, hvilken tillstyrkte extra licentens fördubbling med det tillägg, att den borde erläggas lika för de varor, som kommo från Östersjön; som för dem, hvilka hämtades öfver Västerhafvet. Då fonden härigenom skulle ökas till mer än dubbelt, begärdes bankodeputationens utlåtande, om icke lånet nu kunde beviljas mot försäkran, att banken däraf skulle njuta sin betalning.

Häröfver hade bankodeputationen hört bankens fullmäktige och kommissarier samt af dem förnummit, att det såg ut, som skulle förskrifningen för det förut beviljade lånet icke blifva fullgjord, ty därå hade ännu icke mer än ett halft års ränta vid förfallotiden erlagts, ehuru försäkran gifvits, att betalningen till kapital och intresse skulle ske af först inflytande konsumtionsaccis och denna under tiden icke användas till något annat behof; men om den anstalt vidtoges, att, hvad banken lofvades och försäkrades, skulle ofelbart efterkommas och fullbordadt blifva, fann deputationen, att banken äfven torde kunna lämna berörda förskott å 22,310 daler silf:mt mot skriftlig försäkran af kammarkollegium och statskontoret, att såväl den förut pantförskrifna konsumtionsaccisen som den nu förhöjda extra licenten skulle användas till betalning af bägge lånen, och att, förrän banken erhållit full godtgörelse, ej något af samma inkomster skulle dragas till annat

bruk. »I vidrig händelse och där mot förmodan löften och förskrifningar till banken ej blefvo på det heligaste hållna och efterlevade, kunde verket ej ingå hvarken i detta eller något annat slags förskott». Den 25 maj 1747 gaf sekreta utskottet sitt bifall härtill. Redan vid denna tid hade emellertid nya behof yppats med anledning af konsul Logies skrifvelse af den 15 april 1747, hvori han omförmält, att skeppet Caritas lyckligen framkommit till Alger med presenterna, bestående af skeppsmaterialier och ammunitionssorter, men därjämte på det enträgnaste anhållit, att de återstående utlofvade gåfvorna måtte under denna sommar dit afsändas. Konvojkommissariatet gaf för den skull i underdånig skrifvelse af den 29 maj 1747 tillkänna, att till ifrågavarande presents anskaffande och afsändning erfordrades omkring 94,405 dal. silf:mt samt dessutom till följande oguldna poster för den sista skeppslasten, nämligen till frakten för ofvannämnda skepp 14,420 daler, till krigskollegii fordran för 500 centner krut 15,000 daler samt till amiralitetskommissariatets för levererade master och spiror 4,354 daler, allt silf:mt. I sammanhang härmed anhölls, att Kungl. Maj:t täcktes bereda erforderliga medel till betalningen.

Sedan ärendet remitterats till kansli- och kommerskollegierna, hördes häröfver de sex edsvurna handlandena i Stockholm ¹⁾, hvilka förklarade nödvändigheten visserligen fordra, att nödiga medel till ofvannämnda behof ju förr desto hellre anskaffades, men att de med hänsyn till konvojkassans nuvarande trångmål icke visste någon annan utväg, än om banken kunde förmås dels att förskjuta det erforderliga beloppet till presenternas uppköp och afsändning, dels ock att betala kassans förut gjorda skulder. Detta senare vore så mycket nödigare som extra licenten, hyaraf banken skulle erhålla sin betalning, redan förut pantsatts till konvojkommissariatets kreditorer, så att eljest »någon irring mellan dem och banken ofelbart skulle uppkomma». Och som berörda kollegier ej heller kunnat utfinna något annat och säkrare medel till verkställighet af den algeriska angelägenheten och konvojkassans iståndsättande att förnöja åtskilliga af dess »på betalning

¹⁾ Hvad dessa sex edsvurna köpmän i öfrigt hade för uppgift, framgår icke af handlingarna.

enständigt yrkande» fordringsägare, hemställde de till Kungl. Maj:t, att nämnda handlandes förslag måtte bifallas.

Ärendet gick därefter till sekreta utskottet och bankodeputationen, hvilken senare infortrade utlåtande af bankens fullmäktige och kommissarier.

Den 12 september 1747 yttrade de sistnämnda bland annat, »att det uti närvarande omständigheter var nog eftertänkligt att än vidare öka bankens skuld i utelöpande sedlar, alldenstund det torde vara ostridligt, att ju mer deras antal öfversteg det roullerande myntet, ju mindre blef deras värde, och att de omsider kunde löpa fara att blifva alldeles ratade. Erfarenheten hade ock beklagligen redan sådant besannat, i det att hvarjehanda varor, som finnar och norrlänningar hitförde, ofta försålles till 15 à 16 % lägre pris mot kopparplåtar än mot sedlar. Och om deras antal än mera ökades utöfver det, som i redbart mynt kunde utkomma, var ofelbart, att deras vaupris skulle växa i samma proportion. Genom de publika och privata lån, som detta år beviljats, hade bankens sedelskuld redan blifvit öfver 20 tunnor guld ¹⁾ större, än den var vid slutet af nästföregående år, ehuru anseuiga afbetalningar, särskildt på privata lån, i år inkommit och af de under samma tid myntade plåtar och slantar öfver 246,000 daler silf:mt användts till sedlars inlösen. För öfrigt var det märkligt, att, när konvojkassan för någon tid sedan begärde och erhöi ett lån å 22,310 dal. silf:mt mot säkerhet i den förhöjda extra licenten, nämndes ej med ett enda ord, att samma inkomst förut pantsatts till andra kreditorer; men nu anfördes sådant såsom en nödvändighet och drifvande orsak, hvarför banken måste betala dessa fordringsägare, på det en annars oundviklig irring måtte förekommas». I bankofullmäktiges betänkande, som afgafs den 16 september 1747, erinrades, »att, som kassan stod uti anseuig skuld och var många extraordinarie utgifter underkastad, det hända kunde, att det, som var destineradt till skuldens afbördande, oundgängligen erfordrades till berörda utgifter, hvadan banken för det begärda förskottet ej kunde finna behörig säkerhet, med mindre någon annan tillgång till betalning såsom borgen tillika uppgafs».

¹⁾ En tunna guld = 100,000 dal. silf:mt.

Den 28 september företogs ärendet till afgörande i bankodeputationen. Denna skulle visserligen helst önskat, »att banken, som i det närmaste gripit sig an med försträckningar till publicum, kunde för denna gången från vidare betungande därmed blifva entledigad, men som de algeriska presenterna voro af den angelägenhet, att svenska handels och sjöfartens bibehållande på Medelhafvet därunder berodde och dessutom enligt deputationens åsikt den erbjudna säkerheten var så tillräcklig, att banken vid ett annat tillfälle gärna velat bevilja ett dylikt lån, fann deputationen skäligt, att banken i detta fall måtte lämna sitt biträde, dock för denna gången allenast till de oundgängligen fordrade 94,405 dal. silf:mt. Men, tillägges det, som banken de följande åren förväntade åtskilliga afbetalningar på redan utgångna lån, kunde den framdeles, på kommissariatets anmodan, inlösa de öfriga kreditorernas fordringar». Sekreta utskottet gillade till alla delar bankodeputationens utlåtande.

På grund häraf utlämnades under år 1748 till konvojkassans sammanlagdt 230,000 dal. silf:mt till förnöjande af dess fordringsägare.

Under några år höra vi nu ej af konvojkommissariatet som lånsökande. Först vid fullmäktiges sammanträde den 3 febr. 1755 omförmäles, att behof af penningar var för handen. Å kommissariatets vägnar anhöll sålunda en af bankofullmäktige om ett lån, stort 50,000 dal. silf:mt, åt detsamma, därvid erinrande, att banken kunde göra sig så mycket mer förvissad om en ofelbar betalning, som kommissariatet mer än något af de andra publika verken, hvilka stodo i skuld till banken, låtit sig angeläget vara att betala sina lån. Framställningen bifölls. Det samma blef fallet med tvenne andra liknande framställningar under samma år, hvardera afseende lån å 100,000 dal. silf:mt. Extra utgifter i följd af örlogsskepps utsändande samt regentskifte i Alger vållade dessa nya behof.

Med vanligt tillmötesgående beviljade emellertid fullmäktige år 1756 tre ytterligare försträckningar till kommissariatet å sammanlagdt 50,000 dal. silf:mt, den sista i juli månad. Men bristen i konvojkassan var icke stoppad med dessa lån. Den riksdag, som under oktober nästföregående år öppnats, var fort-

farande samlad. Kommissariatet anhöll därför i skrifvelse till Kungl. Maj:t, att dess nuvarande tillstånd måtte ständerna företes för understöds erhållande af banken till ett belopp af 101,664 dal. silf:mt, ty den säkra årliga inkomsten af extra licentmedlen, ungefär 110,000 dal. silf:mt, svarade allenast mot de ständiga utgifterna, och man hade således ganska ringa summa att tillgå af andra medel, än hvad på konvojfonden kunde i banken upplånas.

Kungl. Maj:t öfverlämnade skrifvelsen till sekreta utskottet, som skickade den till bankodeputationen. Denna ansåg föga anledning vara att bifalla berörda låneansökan, om det vore en afgjord sak, att kommissariatets inkomster allenast betäckte dess utgifter, ty banken borde icke låna ut penningar utan säker anvisning att efter hand få sitt kapital igen med ränta. Vid granskningen af dess årliga utgifter hade dock deputationen funnit, att, om kommissariatet befriades från nya och ovanliga utgifter, kunde säker räkning göras på en årlig fond af 25,000 dal. silf:mt till afbetalning på dess bankogäld, hvilket allt deputationen vidlyftigt utfredde. Till sist förklarade likväl deputationen, att, om sekreta utskottet ej skulle kunna utfinna någon annan tillgång till kommissariatets nu erforderliga utgifter å 101,664 dal. silf:mt, torde väl intet annat råd vara, än att banken måste försträcka beloppet, dock med det oryggliga förbehåll, att kommissariatet, »ehvad som hända måtte och huru pressanta utgifter än förefalla kunde», ej skulle, vid hårdaste ansvar, till andra utgifter disponera sina inkomster närmare, än att det hvarje år förmådde afbetala på sin skuld till banken åtminstone 25,000 dal. silf:mt, men väl mera, när omständigheterna det medgäfvade. Den 9 augusti 1756 biföll sekreta utskottet bankodeputationens betänkande.

Det dröjde emellertid icke länge, innan konvojkassan åter var låns och behöfde nya lån. I skrifvelse till fullmäktige af den 27 januari 1758 begärde sålunda kommissariatet ett lån å en tunna guld, hvilket beviljades mot 4 % ränta och underpant i dess ordinarie och extraordinarie inkomster. Under samma år utlämnades ytterligare 2 tunnor guld »till handelns beskydd och svenske sjömäns utlösen utur barbarernas slafveri». Vidare, den 31 januari 1759 lånade kommissariatet 2 tunnor guld för ut-

rustning af två fregatter att »befreda svenska sjöfarten mot de saletiniska kryssare» och den 27 juni ytterligare en tunna för dylikt ändamål.

Hos Kungl. Maj:t hade kommissariatet tillkännagifvit, att det icke ägde någon tillgång att utlösa de skeppsbesättningar, som lefde uti slafveri hos maroccanerna. Som det var ganska angeläget att befria desse Kungl. Maj:ts undersåtar från ett tillstånd, hvori de blefvo så illa medfarna, att redan hälften af dem skulle hafva med döden afgått, hade Kungl. Maj:t anbefallt konvojkassan att af banken söka få ett lån till förenämnda ändamål. Ansökan härom skedde hos fullmäktige, och den 26 sept. 1759 utlämnades 200,000 dal. silf:mt. Men redan vid fullmäktiges sammanträde den 5 mars 1760 anmälde kommissariatets behof af ett ytterligare lån. En af bankofullmäktige hade blifvit ombedd att hos de andra rekommendera angelägenheten i bästa måtto. Denne hade visserligen hyst någon betänklighet att åtaga sig uppdraget i anseende till bankens dryga fordran hos konvojkassan, utgörande vid 1759 års slut 12 tunnor guld; men när tvenne kryssaress underhåll, några ännu återstående fångars befrielse, ministrärs och konsulers traktamenten med flera utgifter voro så nödiga, att de ej utan handels och sjöfartens blottställande kunde uteblifva, hade han ej annat kunnat än anmäla ärendet till benäget bifall. Ehuru kommissariatet begärt 271,131 dal. silf:mt, beviljade dock fullmäktige endast 2 tunnor guld under förmodan, att beloppet skulle räcka till snart instundande riksdags början, då kommissariatet kunde vända sig till sekreta utskottet med sina yrkanden om hjälp. Men i denna förmodan bedrogo sig fullmäktige, ty redan dessförinnan anhöll kommissariatet om ett lån å 70,000 dal. silf:mt för att kunna godtgöra de växlar, konsul Logie dragit på handelsmännen i Amsterdam Antony & Johannes Grill, sedan han avslutat en traktat med Marocco om de svenske slafvarnes utlösen. Fullmäktige hade väl »i sitt sinne» beslutit att icke vidare samtycka till något publikt förskott, men beviljade likväl den 3 sept. 1760 det nu begärda lånet, på den grund att i annat fall skulle en trogen undersåte ruineras, hvilken på befallning uppnegocierat penningar till ett så »kristligt» ändamål som svenske mäns befrielse från slafveri i ett »okristligt» land.

Kort därefter sammanträdde riksdagen, under hvilken sekreta utskottet i början af år 1761 infordrade sekreta handels- och manufakturdeputationens yttrande öfver följande frågor, nämligen huru konvojkassans inkomster skulle kunna ökas, så att de svarede emot dess gäldbundna tillstånd och årliga utgifter, samt hvilken utväg helst borde vidtagas för att vinna ett fredsslut med kejsaren af Marocco, hvilket sekreta utskottet ansett vara det säkraste medlet att förekomma sjöröfveriet på svenska skepp i Medelhafvet.

Den 8 april s. å. yttrade sig nämnda deputation i kort sammandrag på följande sätt. Konvojkassans utgifter hade sitt förnämsta afseende på svenska handels och sjöfartens befredande mot barbariska och särskildt maroccanska sjöröfvares våldsamheter, hvilka sedan år 1754 ansenligen tilltagit och i samma mån ökat dess extra utgifter. Sedan sista riksdag hade dessa utgjort:

för svenska fångars utlösen ur maroccanskt slafveri 290,000 daler;

för utrustning och underhåll i Medelhafvet först af två femtiokanonskepp och sedan af två fregatter sammanlagdt 530,000 daler;

för fredens bibehållande med republikerna Alger, Tunis och Tripolis resp. 196,000, 38,000 och 69,000 daler;

för tripolitanska sändebudet Mahmud Agas, dess sons och svits resepenningar, underhåll, presenter och hemförande med handelsskeppet l'Hardiesse 67,000 daler;

samt för omkostnader vid ottomaniska beskickningen i Konstantinopel 20,000 dal.; allt silfvermynt.

Vidare anförde sekreta handels- och manufakturdeputationen, att konvojkassans ordinarie utgifter till löner för konsuler, dess egen provision och stat jämte ränta och 25,000 dal. silf:mts årlig afbetalning på upplånade kapital i banken belöpte sig till ungefär 170,000 dal. silf:mt. Samtidigt hade inkomsten af extra licenten, kassans enda tillgång, åren 1755 och 1756 stigit till högst 138,000 dal. silf:mt årligen och sedermera knappt till 100,000 daler samma mynt årligen. Den brist, som härigenom årligen uppstått, hade måst täckas genom lån i banken, till hvilken kassan nu stod i skuld för sammanlagdt 1,502,000 dal. silf:mt. Så länge Sverige icke ägde fred med kejsaren af Marocco, var ej att förmoda, det

konvojkassans utgifter skulle kunna förminskas. De här af förorsakade kostnader hade sedan sista riksdag uppdrifvit kommissariatets bankogäld med inemot 10 tunnor guld. Dessutom var skadan för rikets handlande i så måtto nog kännbar, som denna ofred nödgade dem att för farten på Medelhafvet betjäna sig af bestyckade fartyg, försatte skeppsrederierna uti svårighet att få manskap, stegrade skeppsfolkets hyror jämte assuransen och andra kostnader samt sålunda under en hög växelkurs tillika ökade varornas pris. I anledning här af torde den svenska handeln och navigationen för frakter på Medelhafvet till slut alldeles afstanna samt den med Alger, Tunis och Tripolis redan dyrköpta och i flera års tid lika dyrt underhållna freden göras onyttig och förfalla. I betraktande af alla dessa omständigheter och på det att snarast möjligt lindring måtte inträda uti kommissariatets allt för dryga utgifter, bland hvilka allenast kostnaden för två fregatters underhåll uppgick till icke mindre än 18,000 dal. silf:mt i månaden, ansåg deputationen högst nödigt vara, att fred med kejsaren af Marocco ju förr desto hellre måtte slutas. Till detta fredsslut torde ej litet bidra, om för ändamålet användes gevär och ammunition jämte andra i Marocco begärliga svenska produkter. Som Spanien torde finna sig offenderad, om kunnigt blefve, att de maroccanska sjöröfvarna med krigsammunition från Sverige understöddes, fann deputationen säkrast vara att öfverlämna denna grannlaga omständighet till sekreta utskottets närmare öfvervägande. De till fredsslutet erforderliga penningar ansåg deputationen icke kunna hopbringas så skyndsamt, som nödigt vore, på annat sätt än genom lån i banken för konvojkassans räkning. Och på det att kommissariatet måtte sättas i stånd att årligen afbetala 50,000 dal. silf:mt på sin bankogäld samt dessutom hafva nödiga medel till bestridande af sina öfriga utgifter, föreslog deputationen dels, att ständerna måtte intill nästa riksdag öka extra licentafgiften, dels ock att verket måtte understödjas med en allmän kollekt öfver hela riket en gång om året intill nästa riksdag såsom någon ersättning för utgifterna till svenske fångars utlösen ur maroccanskt slafveri.

Detta yttrande af den 8 april 1761 remitterade sekreta utskottet till bankodeputationen jämte ett annat af sekreta handels-

och manufakturdeputationen utfärdadt protokollsutdrag under samma datum, hvori omförmäldes konvojkommissariatets oundgängliga penningebehof och till deras fyllande begärdes, att verket måtte få upptaga ett lån i banken å 3 1/2 tunnor guld.

Häröfver utlät sig bankodeputationen på följande sätt. »Redan i sitt (allmänna) betänkande öfver bankens nuvarande släta tillstånd hade deputationen bland andra botemedel rekvirerat två tunnor gulds afbetalning å konvojkassans bankoskuld samt till den ändan projekterat extra licentens triplering. Härifrån kunde deputationen sig icke begifva, emedan bankens kredit och upprätthållande under rikets nuvarande belägenhet var det endaste medlet att underhålla såväl konvojkommissariatet som all annan rörelse i landet, hvarförutan alla inrättningar skulle gå öfver ända och riket försättas i en fatal vanmakt. Till undvikande både af eget ansvar och rikets undergång kunde deputationen icke gå in i några mesurer af ytterligare förskott till publicum, förrän de i berörda betänkande föreslagna postulata faststälts, och därför icke yttra sig öfver sekreta handels- och manufakturdeputationens rekvisition af 3 1/2 tunnor guld, innan riksens ständer bifallit extra licentens triplering. När detta skett, förmodade deputationen, att banken skulle kunna åstadkomma det äskade förskottet, om icke några besynnerliga händelser — dem Gud nådeligen afvände — skulle nödga densamma att vidtaga starkare expedienter, än som redan föreslagits.»

Sedan extra licentens triplering af ständerna faststälts, infortrade sekreta utskottet bankodeputationens närmare utlåtande, om icke banken nu skulle kunna biträda konvojkommissariatet med det äskade lånet å 3 1/2 tunnor guld. Den 5 september 1761 svarade deputationen, att det visserligen icke kunde gifvas något kraftigare motiv för en borgenär att låna ut mera penningar till en gäldenär, än när han funnit dennes villkor förbättrade, men då deputationen förra gången yttrade sig i ämnet, var förutsättningen för lånets beviljande, icke allenast att extra licenten skulle förökas, utan ock att banken af konvojkassans fond skulle erhålla två tunnor guld i årlig afbetalning på hufvudstolen. Som någon resolution härom ännu icke kommit från sekreta utskottet, kunde deputationen, innan sådant skett, icke lämna något posi-

tivt svar i detta mål, utan trodde sig gå i det längsta, när den tillstyrkte, att banken måtte än vidare förskjuta 100,000 dal. silf:mt utom de 60,000 dal. samma mynt, som, jämlikt utskottets förordnande i juli månad 1761, redan utlämnats.

Med anledning af detta utlåtande resolverade sekreta utskottet, att konvojkassan skulle få låna en tunna guld i banken. Men icke nog härmed. Den 10 maj 1762 beslöt utskottet, att banken skulle förskjuta 30,000 piastrer på konvojkommisariatets fond, hvilket lån utgick med 190,000 dal. silf:mt, samt slutligen den 18 juni s. å., att banken skulle försträcka kommissariatet så mycket, som till fredens lyckliga avslutande med kejsaren af Marocco erfordrades utöfver förut anordnade medel. För att likväl kunna tillskynda banken någon ersättning för de förskott, densamma redan gifvit och än vidare komme att gifva berörda ämbetsverk, hade utskottet dagen före sistnämnda beslut fastställt, att kommissariatet skulle på sin bankoskuld afbetala en tunna guld årligen samt därutöfver så mycket, som någonsin görligt vore. Strax därefter åtskildes riksdagen.

Den 16 maj 1763 slöts omsider fred mellan »Hans oöfvervinnelige Maj:t» Adolf Fredrik och sultanen af Marocco. Jämlikt sekreta utskottets ofvannämnda förordnande af den 18 juni 1762 skulle banken förskjuta medel till fredsverkets fullbordan och utlånade därför till kommissariatet åren 1763 och 1764 sammanlagdt 688,000 dal. silf:mt, äfvensom för samma ändamål år 1765 333,333 dal. silf:mt jämlikt utskottets beslut den 1 april s. å., hvarefter banken befriades från vidare bidrag såväl härtill som till öfriga konvojkassan åliggande utgifter.

Sju år förgingo, hvarunder konvojkommisariatet någorlunda ordentligt skötte sin bankogäld, men efter Gustaf III:s statskupp år 1772 upphörde verket icke blott att erlægga ränta på skulden utan äfven att göra stadgade afbetalningar därå samt påmintes därför den 17 nov. 1773 om fullgörandet af sina skyldigheter. Den 9 dec. s. å. svarade kommissariatet, att oöfverstiglīga hinder för betalningen dittills mött, men att man nu hade all anledning till den förmodan att kunna med det första åter komma i ordning med sina inkomster och utgifter, hvarefter betalning ofelbart skulle följa. Då ytterligare gjorda påminnelser och anmaningar

icke hade någon verkan, anmälde fullmäktige hos Kungl. Maj:t den 16 mars 1775 »det oförmodade uppehållet uti kommissariatets årliga betalningar», hvilket för banken såsom kreditor hvarken kunde vara behagligt eller tillfredsställande, samt anhöllo om ett sådant förordnande till konvojkassan, att banken kunde komma i åtnjutande af sin rätt. Men Kungl. Maj:t svarade, att, som det varit för kommissariatet omöjligt att verkställa betalningen till följd af större utgifter än inkomster under de senare åren, skulle all vidare åtgärd härutinnan hvila till ständernas nästa sammankomst och åt dem äfverlämnas att utse medel och utvägar till bankens förnöjande.

Under 1778—1779 års riksdag företog bankoutsrottet detta mål till öfverläggning och kunde endast finna en utväg, nämligen att öka extra licentafgiften. Men om denna fond skulle höjas så, att den tillika kunde fullgöra konvojkassans utgifter och bankens ersättning för 364,298 rdr specie, hvartill dess fordran i kapital och ränta belöpte sig vid 1778 års början, så skulle rikets invånare få vidkännas en ganska kännbar prisstegring på de flesta varor. En sådan förhöjning torde åter blifva i sin mån bidragande till underslef och tullförsnillningar och således åstadkomma ett nytt ondt uti en kronans inkomst, hvars uppbörd redan var med flere olägenheter besvärad. Ehvad ökning ock skulle ske, kunde likväl hända, att extra licenten blefve för ändamålet otillräcklig, ty ej sällan inträffade, att ju högre en afgift af detta slag uppdrifs, desto mindre renderade den i proportion. I sådant fall hade ej annat utträttats, än att rikets invånare blifvit betungade med en förhöjning, hvilken likväl icke fullt återställde jämvikten mellan inkomst och utgift uti konvojkassan. Hos bankoutsrottet kom därför i öfvervägande, »huruvida iägligt kunde vara för banken att låta landets inbyggare få röna någon direkt och till en hvar sig sträckande förmån af detta verk, som till rikets tjänst och deras nytta var inrättadt, därigenom att denna bankoverkets fordran hos konvojkassan eftergåfves.» Utskottet kände ganska väl, hvad makt däruppå låg, att bankens fonder icke förminskades, men då en förhöjning af extra licenten på grund af hvad ofvan anförts kunde anses blifva mera betungande för undersåtarna än säker för banken, tillstyrkte utskottet uti protokolls-

utdrag till ständerna af den 11 dec. 1778 att »genom denna banko-
gälds afskrifning till kapital och intresse göra däraf en gåfva till
riket och dess inbyggare». Detta tillstyrkande skedde likväl
endast under det uttryckliga förbehåll, »att banken finge af
ständerna den mest solenna försäkran, som författas kunde, att
aldrig någon tid, ehvad trängande behof för konvojkassan ock
sig yppa måtte, blifva tillitad om något slags biträde med pen-
ningar till konvojkommissariatet, under hvad form det ock kunde
angifvas eller eftersökas».

Ständerna biföllo bankoutsrottets hemställan och gåfvo
Kungl. Maj:t detta tillkänna, hvarigenom banken väl lättades
på inemot 22 tunnor guld men fick i stället mottaga Kungl. Maj:ts
försäkran, att konvojkassan aldrig någonsin mer skulle tillita
banken om något slags understöd. Det dröjde ock nära 19 år,
innan kommissariatet för sådant ändamål lät höra af sig, eller
till den 17 okt. 1797, då verket skriftligen begärde att, som örlogs-
fregatten Thetis ofördröjligen skulle afgå på en expedition åt
Medelhafvet, få ur banken uttaga 3,000 st. spanska piastrer i
sklingande mynt antingen mot prompt betalning i bankomynt eller
mot förbindelse till återbetalning i samma myntslag efter sex
månader. Fullmäktige valde det senare alternativet och beviljade
ett dylikt lån på $\frac{1}{2}$ år mot 4 % årlig ränta och motsvarande
säkerhet i rdr specie eller generaldiskontkontorets 3 % reverser.
Vid förfallotiden erhöll kommissariatet 6 månaders betalnings-
anstånd, efter hvars utlöpande lånet likviderades med piastrer.
Ingen ytterligare hjälp begärdes sedermera af nämnda verk.
Åtminstone hafva bankoprotollen intet att därom förmåla.

Depopulationsfrågan i Frankrike.

Af

Doktor F. Oscar Lagerstedt.

I

Den långsamma folkökningen i Frankrike eller depopulationen, såsom fransmännen själfva med sin nationella fallenhet för öfverdrifter kalla den, är en ständig källa till bekymmer ej blott för de fransmän, som se frågan uteslutande från militär synpunkt, d. v. s. som en försvarsfråga, utan äfven för dem, som betrakta den från ekonomisk och kulturell synpunkt. Otaliga och i de mest skilda riktningar gående äro de förslag, som framställts för att förekomma en fruktad minskning af folkmängden och befrämja en stegrad ökning af densamma.

Det är först under senare hälften af förra århundradet eller, närmare bestämdt, först efter fransk-tyska kriget, som man i Frankrike börjat allvarligare sysselsätta sig med depopulationsfrågan. Under de närmast föregående årtiondena betraktade majoriteten af de franska nationalekonomerna under inflytande af Malthus en långsam befolkningsökning såsom höjden af förtänksamhet. Prefekten i Allier utfärdade år 1833 en cirkulärskrifvelse, i hvilken han rekommenderade barnantalets inskränkande såsom bästa sättet att öka välmågan, och då Versailles' kommun ungefär 20 år senare utfäste ett nykterhetspris för familjefäder, bestämdes bland annat, att en fåtalig familj skulle betraktas såsom en rekommendation för de pristäflande.

Men efter det ödesdigra fransk-tyska kriget började man betrakta befolknings-frågan från en ny synpunkt, nämligen den militära. »Revanschen», hägrade för fransmännens ögon, och man kalkylerade och jämförde med hvarandra de arméstyrkor, Tyskland och Frankrike kunde uppställa.

Genomgår man de militära arbeten, som i Frankrike publicerades under åren 1872—85, finner man i dem alltid med tillfredsställelse konstateradt, att Frankrike, oaktadt en långsam folkökning, likväl kunde uppsätta en armé lika stark som den tyska. Men efter 1885 förändras situationen. Den tyska folkmängden ökas med en sådan hastighet, att den snart lämnar den franska långt bakom sig. Redan år 1886 räknar Tyskland af män i åldern 20—45 ej mindre än 600,000 mer än Frankrike. Och den tyska folkmängdsökningen har sedan dess fortgått i samma spår, så att Tyskland nu räknar nio millioner män i nämnda ålder mot Frankrikes sju millioner.

Vid den senaste folkräkningen, den 24 mars 1901, befanns den i Frankrike bofasta befolkningen uppgå till 38,961,945 personer¹⁾. Jämföra vi folkmängdssiffrorna vid de senaste folkräkningarna allt sedan 1872, finna vi, att dessa voro:

1872	36,102,921
1876	36,905,788
1881	37,672,048
1886	38,218,903
1891	38,343,192
1896	38,517,975
1901	38,961,945

För att få en klarare öfversikt öfver befolkningstillväxtens gång i Frankrike under de senaste decennierna vilja vi jämföra folkmängdssiffrorna för de åtta senaste tioårsperioderna, den totala befolkningstillväxten och genomsnittstillväxten per år och 100 invånare under samma perioder.

¹⁾ I denna siffra äro inberäknade 1,037,778 icke naturaliserade främlingar.

Period	Folkmängd i 1000-tal		Ökning	
	1:sta året af perioden	10:de året af perioden	Total i 1000-tal	Per år och i %
1821—31	30,462	32,569	+ 2,107	+ 0,69
1831—41	32,569	34,250	+ 1,681	+ 0,52
1841—51	34,250	35,783	+ 1,533	+ 0,45
1851—61	35,783	37,386	+ 1,603	+ 0,45
1861—72	37,386	36,103	- 1,283	- 0,31
1872—81	36,103	37,672	+ 1,569	+ 0,48
1881—91	37,672	38,343	+ 671	+ 0,18
1891—1901	38,343	38,962	+ 619	+ 0,16

Vid jämförandet af ofvanstående siffror får man ha i minnet, dels att Savoyens och Nizzas införlivande med Frankrike år 1860 bidragit till folkmängdsökningen under perioden 1851—61 med 689,000, dels att följderna af tysk-franska kriget för perioden 1861—72 betyda en minskning på ej mindre än 1,597,000. Borteliminerades dessa två störande element från vår tabell, skulle perioden 1851—61 visa en ökning på blott 914,000, d. v. s. en årlig ökning af 0,26 % i st. f. 0,45 %, och perioden 1861—72 en ökning af 314,000, d. v. s. en årlig ökning af 0,08 % i st. f. en minskning af 0,31 %.

Äfven siffrorna för perioden 1872—81 kunde behöfva retuscheras på grund af den starka ökning af främlingselementet, som dessa år ägde rum. Ej mindre än 260,422 främlingar bosatte sig under detta decennium i Frankrike mot blott 36,688 det följande.

Jämföra vi så folkmängdsökningen under femårsperioderna efter tysk-franska kriget, finna vi, att den varit:

1872—76	802,867
1876—81	766,260
1881—86	546,855
1886—91	124,289
1891—96	174,783
1896—1901	443,970

Under de senaste trettio åren har alltså folkmängden i Frankrike ökats med omkring 2,858,000 personer, af hvilka 585,000 komma på inflyttade främlingar. För att rätt förstå innebörden af dessa siffror bör man hafva i minnet, att Tyskland under samma tidsperiod sett sin folkmängd ökad från 41 till 56,4 millioner, Eng-

land från 32 till 41, Österrike från 20,5 till 26,1, Ungern från 15,7 till 19 och Italien från 26,8 till 32 millioner.

Under det att med sin nuvarande befolkningsökning Sverige fördubblar sin folkmängd på 98 år, Norge på 61, Danmark på 61, Tyskland på 53 och England på 74 år, behöfver Frankrike härför ej mindre än 434 år.

Ej mindre än fem gånger efter 1871 har en verklig depopulation ägt rum i Frankrike, d. v. s. antalet döda öfverstigit antalet födda:

År	Mortalitetsöfverskott
1890	35,446
1891	10,505
1892	20,041
1895	18,813
1900	25,988

Som synes, uppgick mortalitetsöfverskottet år 1900 till ej mindre än 25,988. Visserligen är siffran för 1890 ännu större, 35,446, men den är ej på långt när så oroande som den för 1900, emedan nativitetssiffran detta år är den lägsta, man hittills konstaterat i Frankrike, med undantag af för år 1871. År 1871 är emellertid ett undantagsår, då ju hela nationens manbara kraft stod under fanorna från juli månad 1870 till mars månad följande år. Men detta oaktadt är nativitetssiffran för 1900 blott en obetydlig högre än den för 1871, nämligen 827,297 mot 826,000 det sistnämnda året.

Men just samma år 1900 hade bort uppvisa ett synnerligen starkt nativitetsöfverskott. Då genomsnittsåldern för ingående af äktenskap i Frankrike är 24—28 å 30 år, borde (enligt den s. k. Eilert Sundtska lagen) äktenskapsfrekvensen för åren omkring 1900 motsvara de höga nativitetssiffrorna för åren 1872—78. Så är också fallet. Men enligt samma lag hade ock de under åren 1896—1902 föddes antal bort relativt korrespondera med antalet födde åren 1872—78, hvilket däremot ej är fallet. Äktenskapsfrekvensen i Frankrike går ej i en fallande, utan tvärtom i en stigande riktning, men detta oaktadt befinner sig alltsedan år 1886 de föddes antal i nedgående och detta ej blott relativt utan äfven absolut. Under åren 1770—1780 stod födelsetalet per 1000 i Frankrike så högt som 38, sjönk därifrån till 32,3 under 1801—10,

hwarefter sjunkandet har skett trappstegsvis med hvarje period ned till 22 under 1891—1900; alltså en minskning från 32,3 till 22 på 100 år.

Uttryckt i positiva siffror utgjorde antalet födde under åren 1814—70 aldrig under 900,000 per år, växlade under senare delen af andra kejsardömet mellan 950,000 och 1,000,000 och steg till och med ej mindre än sju gånger öfver millionen. Efter fransk-tyska kriget ända till 1886 växlade siffran mellan 900,000 och 960,000. Från och med 1886 är emellertid antalet födde på retur och har på två undantag när ständigt hållit sig under 850,000. För år 1900 är siffran blott 827,000.

Att folkmängden i Frankrike under dylika förhållanden öfver hufvud ens tillväxer, får sökas dels i att någon emigration att tala om ej äger rum från Frankrike, dels i det stora antalet immigrerande främlingar, hufvudsakligen belgier, tyskar och schweizare, hvilkas antal under åren 1872—1900 kan uppskattas till bortåt hälften af de under samma tidsperiod föddes, men framför allt i den oafbrutet nedgående mortaliteten. Upphörde af någon anledning denna immigration, och ginge mortaliteten tillbaka till exempelvis 1890 års siffra, 21,9, komme Frankrikes folkmängdssiffra att uppvisa ett ej obetydligt öfverskott af döda i stället för födda.

Orsaken till den långsamma folkökningen i Frankrike ligger, som nämnt, i den låga nativiten, hvilken i sin tur, som bekant, är följden af fåbarnssystemet. Förr gällde bland de besittande klasserna grundsatsen »*un fils, une fille et un pour la casse*», alltså tre barn. Så fann man det tredje barnet öfverflödigt och öfvergick till tvåbarnssystemet och från detta till ettbarnssystemet, hvilket nu är det vanligaste. Belysande härför äro följande från folkräkningen 1896 härrörande siffror. Frankrike hade detta år:

1,341,740	ungkarlar öfver 30 år,
1,808,389	familjer utan barn,
2,638,752	„ med 1 „
2,379,259	„ „ 2 „
1,593,387	„ „ 3 „
984,162	„ „ 4 „
584,500	familjer med 5 barn,
331,000	„ „ 6 „
289,000	„ „ 7 „ och flera.

Den ringa befolkningstillväxten i Frankrike är ingalunda, såsom man velat påstå, ett symptom på försvagad rasstyrka, på aftagande fortplantningsförmåga, utan en psykologisk företeelse, en fullt medveten inskränkning af familjens numerär. Föräldrarne vilja härigenom underlätta kampen för tillvaron för sin afkomma, möjliggöra dess öfvergående till en högre samhällsklass eller åtminstone förhindra dess nedsjunkande i en lägre. Härtill kommer nog också föräldrarnas egoism: ju färre barn, desto mindre besvär och uppostringar, en egoism, som särskildt tager sig uttryck inom de burgna familjerna såväl i stad som på land.

Det förtjänar att i samband härmed omnämnas, att i Frankrike landtbefolkningen är mindre fruktsam än stadsbefolkningen, raka motsatsen till hvad förhållandet är i det öfriga Europa. Af Frankrikes 87 departement ökades befolkningen under senaste femårsperioden, 1896—1901, endast i 38, under det den minskades i de öfriga 49. Ju rikare departementet, desto barnfattigare familjerna. De välmående bondfamiljerna i Normandiet och Picardiet hafva blott ett eller allra högst två barn, under det att i Bretagne, Lozère och Haute Loire, där ofta djupaste nöd råder, familjer på 5, 6 och 7 barn äro de oftast förekommande.

Det är ej utan sitt stora intresse att se, med hvilken hastighet fåbarnssystemet spridt sig i Frankrike:

1836—45	hade	77	departement	nativitetsöfverskott.
1846—55	„	65	„	„
1856—65	„	58	„	„
1866—72	„	15	„	„
1873—85	„	55	„	„
1886—95	„	44	„	„
1896—1901	„	38	„	„

För 60 år tillbaka ägde, om man bortser från immigrationen, en verklig depopulation rum blott i 10 departement, nu däremot i 49, d. v. s. i mer än hälften af Frankrikes samtliga departement.

De klasser, som bidraga till folkökningen, äro egentligen blott industriarbetarne och den fattiga fiskare- och gårdbrukareklassen. Befolkningstillväxten under de senaste åren faller också på de

stora städerna, på de industriidkande departementen och på de fattiga »sjöfarande» departementen.

Man har påstått, att den katolska kyrkan bör tillskrivas en stor andel i orsakerna till det rådande systemet, som den af pekuniära skäl uppmuntrar, då den ju har betydligt större utsikt till arf efter en barnlös troende hustru eller en, som blott har få barn. Huruvida så verkligen är fallet eller ej, är svårt att afgöra. Erfarenheten från Bretagne, där den katolska kyrkan utan jämförelse har det starkaste greppet på befolkningen, talar ju om motsatsen. Däremot kan man med skäl förevisa samma kyrka, att den genom sina prästers, munkars och nunnors celibat beröfvar franska nationen mellan 80,000 och 100,000 familjer.

Nu är det ju visserligen sant, att folkmängden ingalunda nödvändigtvis behöfver vara bevis på ett folks duglighet, att kvantiteten och kvaliteten ej behöfva följas åt. Tvärtom, det ligger så nära till hands att, i likhet med Malthus, tro det vara förmånligare för hela nationen, att ett mindre antal barn bringas till världen, så att man bättre kan tillfredsställa dessa få.

Men hvad lär oss erfarenheten? Jo, att just motsatsen är fallet. I Frankrike klagas sedan många år tillbaka öfver den tilltagande demoralisationen bland ungdomen, dess brist på energi och lifskraft och dess krassa egoism. En oroväckande stor procent unge män i åldern 21—30 år uppgifva kampen för tillvaron, redan innan de trädt ut i lifvet, och förkorta sina dagar.

Den sociala kvaliteten af dessa fåbarnssystemets söner och döttrar är alltså icke bättre, utan snarare sämre än de talrika brödernas och systrarnes. De förstnämnda blifva bortskämda, egensinniga, tyranner mot sina föräldrar och duka allt för lätt under i kampen för tillvaron. I en talrik familj däremot stålsättas karaktärerna, den enskildes andel blir mindre, han lär sig stämma ned sina fordringar och rätt uppskatta den egna personligheten. Han träder därför också ut i lifvet bättre förberedd för motgångar och missräkningar än sonen från en familj, som med föräldrarne blott räknar tre eller fyra medlemmar.

II.

Jag har redan nämnt, att under loppet af de senaste åren flera olika lagförslag till åtgärder för hämmandet af depopulationen och befordrandet af folkökningen sett dagen i Frankrike. På många håll hafva dessa förslag, redan innan man tagit kännedom om dem, mottagits med ironi. Befolkningsfrågan är ju en sedefråga, utropa somliga, en fråga, som bör tagas om hand af moralisten och ej af lagstiftaren. En social fråga, påstå åter andra, en fråga, som ej kan lösas genom några moraliska, religiösa, juridiska eller finansiella palliativ, kort sagdt, en fråga, som är oupplösligt förenad med den nuvarande samhällsorganisationen.

Det är fullkomligt sant, att det ej är våra seder, som skapas af lagarne, utan tyärtom, men man måste dock medgifva, att våra seder ej obetydligt påverkas af lagstiftarens arbete. Och hvarför då ej fastslå hvarje medborgares plikt att bidraga till sitt folks fysiska bestånd, liksom man ju i lag fastslagit hans skyldighet till dess försvar och dess ekonomiska bestånd? Plikten att bidraga till sitt folks fysiska bestånd är till skillnad från den senare skyldigheten af uteslutande moralisk natur, hvaraf följer, att staten ej direkt kan fordra dess fullgörande. Men detta hindrar naturligtvis ej, att staten kan t. ex. minska eller öka sina fordringar på medborgarens uppfyllande af sina försvars- och skatteplikter, allt efter som denne mer eller mindre tillfredsställande fullgör sin moraliska skyldighet att bidraga till släktets bestånd.

Det är i hufvudsak på denna princip, som de flesta reformer hvila, hvilka föreslagits med ändamål att befrämja folkökningen i Frankrike, en princip, som den berömde statistikern Bertillon gjorde sig till talman för, då han för flera år tillbaka vid en demografisk kongress uppträdde för att barnuppfostran borde betraktas som en skatteform. Franska parlamentet erkände också, kan man säga, denna princip, då det år 1885 återinförde en af Napoleon år 1806 gifven lagbestämmelse, som berättigade familjer med minst sju barn att få ett af dessa uppfostradt på statens bekostnad. Men den summa, som parlamentet beviljade, räckte ej på långt när till för behofvet, då ej mindre än 232,000 familjer räknade sju barn och därutöfver. Fyra år senare ändrades därför

lagen så, att dessa familjer blefvo befriade från *contributions personnelle et mobilière*.

Den, som under de senaste åren ifrigast yrkat på fiskala reformer för depopulationsfrågans lösning är, mr Edme Piot, medlem af senaten för La Côte-d'Or. Piot föreslår sänkande dels af inkomstskatten, dels af arfsskatten. För att ett lands folkmängd skall åtminstone förblifva stillastående och ej gå tillbaka, fordras ju, att hvarje familj har tre barn, två för att ersätta föräldrarna, det tredje för att bidra till att fylla den lucka, som bildas genom att många personer aflida, innan de ännu hunnit bilda familj. De familjer, som ej uppfostra minst tre barn, bringa alltså ej fosterlandet det minimum af uppoffring, som man bör fordra för nationens bestånd. Att straffa dessa familjer kan, såsom ofvan påpekats, naturligtvis ej komma ifråga, så mycket mer som det ofta ligger utom mänsklig förmåga att utöfva något som helst inflytande på barnens antal i en familj. Men däremot ligger intet hinder för att lätta skattebördan för dem, hvilkas barnantal öfverstiger nämnda minimum. Piot föreslår därför sänkandet af inkomstskattens belopp med en femtedel för hvarje barn öfver tre ända upp till fyra femtedelar för familjer med sju barn eller därutöfver. Då han emellertid ej tror denna reform ensam hafva tillräckligt inflytande, föreslår han, att arfsskatten samtidigt sänkes med 25 proc. för hvarje syskonskara, som räknar minst fyra personer, med 50 proc. för fem personer och med 75 proc., om syskonens antal uppgår till sex eller därutöfver.

I mera radikal riktning på arfsskattereformernas område går den nyss omnämnde Bertillon, som föreslagit, att »enda barnet i en familj borde inför lagen intaga samma ställning, som om det hade syskon», och att staten borde konfiskera de delar af arvet, som bort tillkomma de saknade syskonen. Denna konfiskation skulle ske på så sätt, att arfsskatten höjdes till 30 proc., då blott tvenne syskon funnes i familjen, och till 60 proc., då blott en arftagare i direkt led funnes.

Blefve detta förslag verklighet, komme det helt säkert att, såsom Bertillon tror, medföra en radikal förändring, men ingalunda i den riktning förslaget upphofsman förmodar. Resultatet torde

nämligen knappast blifva annat än det, att en stor del af det franska kapitalet drifves ut ur landet.

Det kan emellertid ej förnekas, att det är på arfsrättens område, som det kraftigaste medlet mot depopulationen eller, rättare sagdt, mot fåbarnssystemet bör sökas. Den låga nativitetssiffran i Frankrike har ju, som nämnt, sin orsak i föräldrarnes medvetna sträfvan att lämna sin kvarlåtenskap i så få händer som möjligt. ja, stundom att förekomma någon splittring alls af densamma.

Att roten till det onda ligger just här, bekräftas af arfsstatistiken. År 1898, det senaste året, för hvilket uppgifter föreligga, ägde 281,353 arfskiften rum med sammanlagdt värde af i rundt tal 3,500 millioner francs. Af dessa arfskiften voro 93,500 med sammanlagdt värde af 1,072 millioner francs efter personer, som efterlämnade blott ett barn, och 77,230 med ett värde af 1,050 millioner efter personer med två barn. Af dessa 281,353 familjer hade alltså ej mindre än en tredjedel blott en arfvinge.

Då det i främsta rummet är föräldrarnes vilja att öka sina barns arfvedelar genom att inskränka barnens antal, så måste lagstiftaren söka sätta in en andra vilja, som upphäfver verkningarne af den första. I ett för två år sedan inför *Académie des sciences morales et politiques* hållet mycket uppmärksammadt föredrag föreslog därför också en öfverstelöjtnant Toutée att genom ändring af arfsrätten begagna sig af barnens naturliga sträfvan efter ökad förmögenhet som motvikt gent emot den faderliga viljan, på så sätt att den andra generationen genom ökad antal arfvingar komme att ersätta, hvad som uteblef i den första. Han föreslog därför att för detta ändamål borde till § 744 i *code civile* bifogas som § 744 b följande bestämmelse: »All kvarlåtenskap föranleder arfskifte. Hvarje arfvinge erhåller utom sin andel så många lika stora andelar, som han har lefvande barn eller döda, i hvilkas rättigheter andra personer inträdt. Hvarje barn, som är det enda i familjen, och som ärfver sina släktingar i rätt nedstigande led, erhåller hälften af arvet, den andra hälften tillfaller den eller dem, som skulle hafva ärft, om icke detta enda barn existerat».

Då Toutée upptager barnbarnen bland de arfsberättigade och jämställer deras anspråk med barnens, vill han naturligtvis härmed vid delningen af föräldrarnes kvarlåtenskap gifva företrädes-

rätt åt dem af syskonen, som hafva den talrikaste barnskaran. Utsikten, att hvarje ökning af familjemedlemmarnes antal åtföljes af ökade arfsandelar, kommer, tror Toutée, att af sig själf medföra ej allenast en direkt tillväxt i barnantalet, utan äfven en ökning af äktenskapen, särskildt af dem, som ingås vid unga år och följaktligen äro de mest fruktsamma. Inskränkandet af enda barnets arfsanspråk till hälften af föräldrarnes förmögenhet är naturligtvis en nödvändig kompletteringsåtgärd, utan hvilken förslaget löpte fara att i stället för tvåbarnssystemet framkalla ett »enda-barnsystem».

Toutées lagförslag lider emellertid af svåra fel och brister. Till att börja med kommer det ju ej att äga tillämpning på barnlösa familjer, på ogifta giftasvuxna män och kvinnor, på änkor och änklingar utan barn och ej heller på familjer, hvilkas barn ej uppnått äktenskapsåldern eller ej efter uppnådd dylik ålder ingått äktenskap. Endast om blott ett barn funnes i familjen, skulle i detta senare fall hans förslag få tillämpning.

Vidare komme de äldre barnen att orättvist gynnas till nackdel för de yngre, hvilka ej hunnit bilda familj eller ej ens uppnått erforderlig ålder för äktenskaps ingående. Att öka antalet vid unga år ingångna äktenskap är ju ett fullt berättigadt önskemål. Härvid är emellertid att märka, det deras antal i Frankrike är ett af de relativt högsta i Europa, och att Toutées förslag helt säkert komme att befordra förtidiga äktenskaps ingående.

De förtidiga äktenskapens vådor i fysiskt, moraliskt och socialt afseende torde väl ej vara öfverstelöjtnant Toutée obekanta. Men man kan med skäl misstänka, att de för honom äro af underordnad betydelse, ty det är framför allt ej nationalekonomiska och sociala utan militära intressen, som drifvit Toutée att syssla med befolkningsproblemet. »Revanschen» hägrar ännu för denne militär, ja, han påstod själf i sitt föredrag, att han vigt sitt militära lif åt densamma. Det är därför ej att uudra öfver, att han med smärta ser Tyskland på fem år ökas med ungefär fyra millioner människor mera än Frankrike. »Det betyder, att hvarje lustrum ökar den tyska armén med ett nytt regemente för hvarje armékår!» utropade öfverstelöjtnanten patetiskt.

Och för att än ytterligare sätta den rätta färgen på Toutées förslag vill jag till sist återgifva ännu ett par ord af honom. »Jag föreställer mig», sade han, »en bondfamilj, girig och hård som marken den odlar, hvarest dotter och svärdotter, då de veta, att största delen af fädernegodset tillfaller den fruktsammaste familjen, skola täfla om att öfvertaga moderskapets plikter och slutligen skola låta naturen återtaga sin rätt. Den, som känner den girigheten och afundsjuka, som låga i en bondhustrus, en husmoders hjärta, kan icke tvifla om allvaret af de mödor de underkasta sig för att genom talrikare afkomma förvärfva sig mera egendom än sina närmaste anhöriga och framför allt vaka öfver, att dessa icke erhålla mer än hon.» Jesuitmoral!

Af öfriga förslag, som falla utom de fiskala och arfsrättsreformernas område, må till sist endast ett par omnämnas. Många af de åtgärder, som föreslagits för att främja folkökningen, äro nämligen af den natur, att de saklöst kunna förbigås. Eller hvad skall man säga om t. ex. ett förslag, sådant som det en ej obekant läkare vid namn Lombord framlade vid den medicinska kongressen i Lyon år 1873, nämligen att förbjuda äkta makar bruket af två sängar? Eller om förslaget att barnrika familjefäder borde ha företrädet vid tillsättande af statens tjänster och vid befordringar inom dessa?

Det förslag, som torde ha vunnit det bästa mottagandet, är det att gifva hvarje familj ett årligt understöd för hvarje barn utöfver tre. Detta understöd skulle emellertid medföra en årlig utgift för statskassan på bortåt 200 millioner francs. Hvarifrån taga dessa millioner? Jo, låt ungarlarne betala dem, har man sagt, och föreslagit en skatt på 30 francs ej allenast på de stackars ungarlarne, utan äfven på änkor, änklingar och familjer utan barn. Denna skatt skulle också, om den blefve verklighet, inbringa de millioner, som komme att utbetalas i premier till de barnrika familjerna. Som synes, återgår i detta förslag den Bertillonska principen, att barnuppfostran bör betraktas som en skatteform.

Man har vidare föreslagit att medgifva familjefäder med minst tre barn vissa lättnader i värnpliktens fullgörande. Redan hos de gamle grekerna blefvo, berättar ju Aristoteles, fäder af tre barn befriade från militärtjänst. I våra dagars Gallien torde en liknande åt-

gärd vara så mycket mer berättigad, som militärbördan där är öfverhövvan tung: tre års aktiv tjänstgöring med två repetitionsöfningar på en månad hvardera och sex dylika på två veckor.

I smått har man redan börjat underlätta den med en talrik familj välsignade familjefaderns lott. Norra järnvägsbolaget gjorde början för några år sedan med att bevilja sina tjänstemän och betjante ett årligt lönetillägg af 24 francs per barn, och de öfriga privata banorna följde snart exemplet. Af statens verk är det blott ett enda, nämligen uppbördskontoret för de indirekta skatterna, som gått i järnvägsbolagens spår. Allt sedan 1897 ökar detta verk sina tjänstemäns löner med 60 francs för hvarje barn öfver tre.

Det största hindret för genomförandet af några verkliga reformer för befrämjandet af befolkningsökningen ligger emellertid i att majoriteten af franska folket ännu ej inser behovet af en stegrad folkökning, utan snarare anser åtgärder i dylikt syfte vara af ondo. Och af dem, som erkänna depopulationsfarans existens, huru många sätta likväl ej den personliga bekvämligheten framför fosterlandets välfärd! *Après nous le déluge!*

Hvarthän en verklig depopulation komme att föra, därom har man redan nu tydliga tecken. Eller hvad betyder väl denna ständiga invasion af främlingar om ej faran af en omskapning af den franska folkkaraktären? Redan äges ej mindre än en tiondedel af Frankrikes jord af naturaliserade främlingar. I hvilken omfattning detta det franska folkets uppblandning med främmande element äger rum, därom kan man göra sig en rätt god föreställning, då man hör, att sedan 1872 ej mindre än en half million utlänningar naturaliserats i Frankrike.

Strödda meddelanden.

Ryssland och Japan. På grund af den uppmärksamhet, hvarmed man ej minst i Sverige följer den väldiga kraftmätningen i den fjärran östern, torde några statistiska siffror rörande de båda stridande makterna vara af intresse. Enligt nyaste uppgifter utgjorde :

	Rysslands	Japans
<i>Folkmängd</i> vid början af år 1904, omkring	143 mill.	49,7 mill.
<i>Folkundervisningen:</i>		
Antal folkskolor	84,544 ¹⁾	27,156
» lärare	172,492 ¹⁾	109,118
» lärjungar	4,580,827 ¹⁾	5,135,487
<i>Handelsomsättning</i> årligen 1896—1900, i millioner francs:		
Införsel	1,625,56 ¹⁾	658,34
Utförsel	1,864,34 ¹⁾	490,13
Summa	3,489,90 ¹⁾	1,148,47
<i>Handelsflottor</i> , förmedladt tontal 1901 ²⁾	1,207,000 ³⁾	1,442,000
<i>Statsskuld</i> före krigsutbrottet i mill. francs	17,700,1 ²⁾	1,483,0

¹⁾ Utom Finland.

²⁾ Segelfartygens tontal + 3,6 gånger ångfartygens.

³⁾ Där af Finlands 433,000.

Administrativ praxis.

2. *Ansökning om antagande af släktnamnet Bergman bifölls, då upplyst blifvit, att två sökandens bröder förut såsom släktnamn antagit detta namn.*

Sedan första klassens sjöman vid Kungl. flottan Hjalmar Emanuel Andersson hos Kbfde i Blekinge län anhållit, att såsom släktnamn för honom måtte godkännas namnet Bergman, samt, efter det kungörelse om berörda ansökning på stadgadt sätt ägt rum, skriftlig invändning mot densamma till Kbfde inkommit från kronolänsmannen Axel Bergman i Lyckeby, hade Kbfde enligt resolution den 28 november 1904, enär namnet Bergman bures af annan släkt och tillika finge anses vara af mera egenartad beskaffenhet, funnit ansökningen icke kunna bifallas.

Häröfver anförde A. besvär hos K. M:t, som, efter det vederbörande blifvit hörde, enligt utslag den 3 mars 1905 sig utlät, att, enär i målet upplyst vore, att två klagandens bröder förut såsom släktnamn antagit namnet Bergman, ty och med hänsyn till, hvad öfrigt i målet förekommit, funne K. M:t skäligen att, med upphäfvande af Kbfdes öfverklagade resolution, medgifva, att klaganden finge antaga släktnamnet Bergman.

G. T.

3. *Afslag å en af person, som ej anmält utträde ur statskyrkan, gjord ansökning om befrielse för hans barn från deltagande i kristendomsundervisningen i folkskolan, mot det han själf meddelade dem sådan undervisning.*

Uti skrifvelse den 10 april 1902 anhöll rotemannen Knut Sandstedt hos öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor, att, då han vore öfvertygad om, att religionsundervisningen, sådan den för närvarande bedrifves i hufvudstadens folkskolor, hade en skadlig inverkan på barnens sjäslif och andliga utveckling, hans barn, Malin Kristina, född den 30 juni 1892, och Margareta Charlotta, född den 20 augusti 1894, hvilka ginge i Johannis församlings folkskola, måtte befrias från religionsundervisningen i skolan, men förklarade öfverstyrelsen, enligt beslut den 29 i samma månad, att, då barn af föräldrar, som vore medlemmar af svenska kyrkan, skulle uppfostas i evangelisk-lutherska läran och öfverstyrelsen icke lagligen ägde befria sådana barn från undervisning i kristendom, i hvilket läroämne enligt gällande folkskolestadga undervisningen vore obligatorisk, öfverstyrelsen icke funne skäl till ansökningen lämna bifall.

S. anhöll därefter, under hänvisning till sagda beslut, att K. M:t måtte tillåta, att hans båda ofvannämnda barn, hvilka för det dåvarande

undervisades i hemmet, måtte få erhålla undervisning i Johannis församlings folkskola i Stockholm utan att behöfva deltaga i kristendomsundervisningen, dock med skyldighet för S. att själf meddela dem sådan undervisning; varande af S. upplyst, att han icke anmält utträde ur statskyrkan.

Öfver denna ansökning hördes stadens folkskoleinspektör samt öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor, hvilken senare styrelse — under framhållande bl. a., att, på sätt af ansökningen syntes framgå, anledningen till S. begäran icke vore ett principiellt ogillande af, att hans barn erhöles religionsundervisning, eller att de erhöles sådan i skolan, utan att enda anledningen syntes vara, att han för sin personliga del ogillade de i skolorna använda läroböckerna samt tillika ansåge, att undervisningen därstädes handhades på ett intresselöst sätt — i öfrigt anförde, att ett erkännande af enskilda föräldrars rätt att för sina barns undervisning begagna folkskolan, men efter eget tycke göra ett urval bland där förekommande lagstadgade ämnen skulle leda till ett fullständigt upphäfvande af folkskolans läsordning, att med hänsyn till önskvärdheten att i görligaste måtto söka undvika svårare slitningar mellan hem och skola lämplighetsskäl möjligen kunnat anses tala för ett tillmötesgående i förevarande fall, så vida sökandens anhållan varit begränsad till den gren af religionsundervisningen, hvars innehåll vore af hufvudsakligen dogmatisk art och på grund däraf lättast kunde gifva anledning till dylika slitningar, nämligen katekesundervisningen, men att, med den omfattning yrkandet erhållit, det måste befaras, att ett bifall skulle kunna medföra betänkliga konsekvenser.

Uti afgifna påminnelser framhöll S., att ett bifall till hans anhållan ej syntes behöfva medföra ett fullständigt upphäfvande af folkskolans läsordning, då han ej för sig ifrågasatt annat, än hvad som efter gällande lag vore dissenters lagliga rätt.

Ärendet föredrogs den 8 december 1904 inför K. M:t, som fann ansökningen icke kunna bifallas.

G. T.

4. *Afslag å ansökning af person, som ej uppnått myndig ålder, att få söka och innehafva ordinarie folkskollärartjänst.*

Hos K. M:t anhöll G. E. Aurén från Ausås församling, att han, som voré född den 11 december 1883 och den 2 juni 1904 aflagt folkskollärareexamen, måtte få söka och innehafva ordinarie folkskollärartjänst, utan hinder därpå, att han icke uppnått 21 års ålder.

Hörde öfver ansökningen anförde vederbörande folkskolinspektör, med hvilken domkapitlet i Lund instämde, att, då sökanden icke varit i tillfälle att på eget ansvar tjänstgöra i folkskola, och då inom stiftet ingalunda rådde någon brist å behöriga sökande till lediga folkskollärarebefattningar; han icke ansåge sig kunna tillstyrka bifall till ansökningen.

Vid föredragning den 9 september 1904 af detta ärende fann K. M:t icke skäl bifalla ansökningen.

G. T.

Innehåll:

Pontus Fahibeck, Arbetarefrågan särskildt i Sverige. II.
C. O. Borg, Blad ur Riksbankens historia. I.
F. Oscar Lagerstedt, Depopulationsfrågan i Frankrike.
Strödda meddelanden.
Administrativ praxis.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.
1905.

- H. 2. *Aufsätze*: A. OPPEL, Gegenwart und Zukunft der Baumwolle. 1. — TH. G. MASARYK, Lassalle-studien. — MAX TREU, Der Kampf um den Strafvollzug. — V. WITTSCHESKY, Die finanzielle Kriegführung Russlands. 1. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*. — — *Sprechsaal*.
- H. 3. *Aufsätze*: FR. BERTHEAU, Randbemerkungen eines Industriellen zu den Theorien des Karl Marx. 1. — VON DURANT, Die Frage der Vermehrung der Fideikomnisse in Preussen. — A. OPPEL, Gegenwart und Zukunft der Baumwolle. 2. — V. WITTSCHESKY, Die finanzielle Kriegführung Russlands. 2. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.
- H. 4. *Aufsätze*: FR. BERTHEAU, Randbemerkungen eines Industriellen zu den Theorien des Karl Marx. 2. — L. FULD, Die hundertjährige Geltung des Code civil. — PH. FALKENBURG, Heiratshäufigkeit der niederländischen Frauen in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts. — W. ED. BIERMANN, Ist Robert Owen ein Individualist oder ein Sozialist? — A. OPPEL, Gegenwart und Zukunft der Baumwolle. 3. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*. — — *Sprechsaal*.

Det Ny Aarhundrede. Halvmaanedsskrift, redigeret af P. MUNCH. Aarg. 2. H. 12 och 13. Kbhvn 1905.

Ekonomiska Samfundet i Finland. Föredrag och förhandlingar. Band IV. H. 2. Hfors 1905.

Finansliden. Organ for dansk Pengevæsen. Aarg. 5. N:o 18—28. Kbhvn 1905.

Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik, utg. af M. G. SCHYBERGSON och R. F. v. WILLEBRAND. T. LVIII. H. I—III. Hfors 1905.

Försäkringsföreningens Tidskrift 1905. Red. J. LEFFLER. H. 5. Sthlm.

I Vår Tids Livsfragor. Skriftserie utg. af SYDNEY ALRUTZ. N:o XXXIX o. XL. Uppsala 1905.

Meddelande från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. N:o 1. Sthlm 1905.

K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. Registrerade sjukassors verksamhet år 1901. Sthm 1905.

Nationaløkonomisk Tidsskrift. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. H. 1. Kbhvn 1905.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. H. 2. Sthlm 1905.

Skogsvårds-Föreningens Tidskrift 1905. Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 3. H. 2, 3 och supplementshäfte n:o 1. Sthlm.

Social Tidskrift. Organ för studenter och arbetare. Red. G. H. v. KOCK och E. LILJEDAHL. Årg. V. H. 2—4. Sthlm 1905.

Statsøkonomisk Tidsskrift. Udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. H. 1. Kria. 1905.

Stockholms Köpmannaföreningens handelskammare. Årsberättelse för år 1904. I. Sthlm 1905.

The Journal of Political Economy. Vol. 13. N:o 1. Chicago.

BORGEN. AXEL, Sparekasse-Kontrabøger sete i juridisk belysning. Kbhvn 1905.

HERRLIN, AXEL, Tillräknelighet och själssjukdom. Lund 1904.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

• Malmö •

Fonder öfver 23,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

